

ÁLLAMI
SZÁMVEVŐSZÉK

ELEMZÉSE

2019.

ELEMZÉS

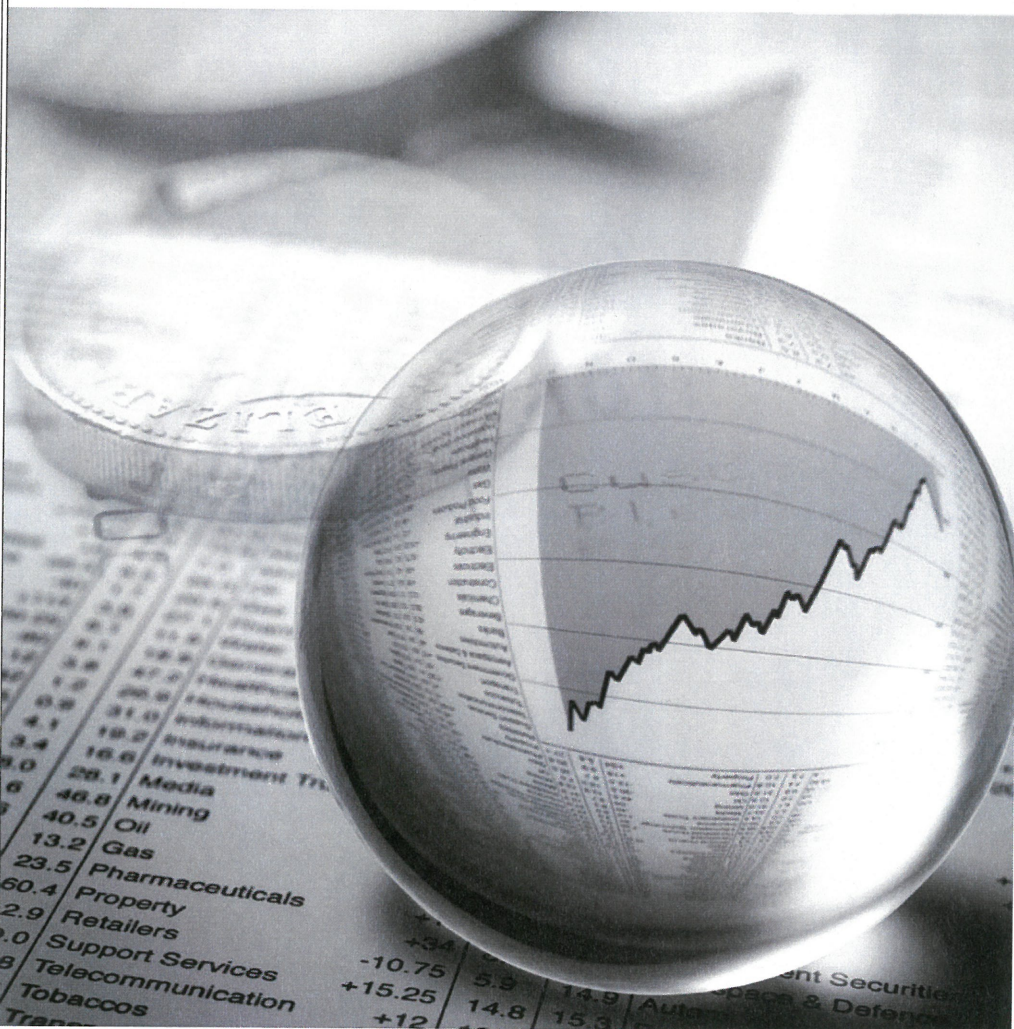
A családtámogatások rendszere Magyarországon

ÁLLAMI
SZÁMVEVŐSZÉK

ELEMZÉSE

ELEMZÉS

A családtámogatások rendszere Magyarországon

ENGEDÉLYEZŐ:

ÁLLAMI
SZÁMVEVŐSZÉK

Domokos László elnök

Készítette:

VIDA CECÍLIA számvevő

Az elemzés elkészítését felügyelte:

DR. HORVÁTH MARGIT felügyeleti vezető

Iktatószám:

EL-1578-002/2019.

Kiadja az Állami Számvevőszék

TARTALOM

▶	Bevezetés	1
▶	Vezetői összefoglaló	3
▶	Az elemzés módszere	4
▶	Családpolitikai támogatások rendszerE 2010-ig	5
▶	Legfontosabb családpolitikai lépések 2010-től napjainkig	7
▶	Demográfiai folyamatok elemzése	10
	A születésszám változása.....	11
	Egyre később vállalt gyermekek	12
	Gyerekes családok jövedelmi helyzetének alakulása	13
▶	1. Melléklet	17
	Családi- és gyermeknevelési támogatások	17
	Gyermekgondozási támogatások	19
	Családi adókedvezmények.....	20
	Otthonteremtési támogatások.....	21
▶	2. melléklet	24
▶	Felhasznált irodalom	25
▶	Rövidítés és fogalomjegyzék	26

BEVEZETÉS

A családok védelméről szóló törvény preambuluma kimondja:

„A család Magyarország legfontosabb nemzeti erőforrása. A társadalom alapegységeként a család a nemzet fennmaradásának biztosítója és az emberi személyiség kibontakozásának természetes közege, amit az államnak tiszteletben kell tartania.”

A család fogalma történelmileg összefonódott a házassággal és a gyermekvállalással. Jellemző, hogy a családtagokat közösségi-érzelmi, létfenntartási, szellemi-kulturális értékek és érdekek kötik össze. A hagyományos családforma, több generáció együttélése a modernitás beköszöntével, a gyermekek számának csökkenésével jelentősen átalakult és jelenleg is változik. Az elemzésben családnak tekintjük a statisztikában használt fogalom alapján a házasságban, élettársi vagy vérségi, rokoni kapcsolatban együtt élő gyermektelen vagy gyermekkel alkotott közösséget, valamint az egy szülő gyermekkel, gyermekekkel való együttélést is.

Magyarország népessége a fejlett országokban tapasztalható tendenciákhoz hasonlóan az utóbbi évtizedekben folyamatosan csökken. A kutatások számos tényezőt azonosítanak e demográfiai folyamatokat meghatározó okaként. Így a termékenységi ráta alacsony szintje mögött a családalapítási szokások változását, az iskolában töltött évek számának növekedését, a családmódell, életfilozófiák átalakulását, a fiatalok munkavállalásának bizonytalanságát, az otthonteremtés nehézségeit.

Magyarországon a kutatások szerint több gyermeket szeretnének a fiatalok, házaspárok, mint ahány végül megszületik. A családpolitika a kívánt gyerekek megszületését segíti a családtámogatási rendszer bővítésével, a családalapítás, gyerekvállalás terheinek könnyítésével.

A kedvezőtlen demográfiai folyamatok mérséklésére hivatott kormányzati családpolitikák általánosságban megfogalmazható céljai:

- a gyermekvállalás elősegítése;

- a család belső stabilitásának növelése, hogy a család tagjai, különösen a felnövő gyermekek a társadalom hasznos tagjaivá válhassanak;
- a jövedelmi egyenlőtlenségek, a szegénységi kockázat csökkentése;
- a családok szociális erejének növelése, hogy gondoskodhassanak az egészségi, életkori, mentális állapotuk miatt rászoruló tagjaikról,
- az otthonteremtés, lakásvásárlás támogatása.

Az Unió a családtámogatási ellátások tekintetében közös irányelveket nem fogalmazott meg, a családtámogatások rendszerének kialakítása a szubszidiaritás elvének betartásával a tagországok szintjén történik. Emiatt sem a célok, sem az eszközök vonatkozásában nem beszélhetünk egységes európai családtámogatási rendszerről, bár vannak hasonlóságok. Valamennyi országban léteznek alanyi jogon járó családi pótlék jellegű juttatások, továbbá a munka-család összehangolását segítő munkaidő kedvezmények, rugalmas foglalkoztatási formák. Sok helyen van lakhatási kedvezmény a gyerekes családoknak, több országban pedig valamiféle családi adókedvezmény.

Magyarországra jellemző, hogy a családok támogatására az ország fejlettségéhez képest különösen sok forrást használnak fel. A magyar Kormány elkötelezett a demográfiai folyamatok hosszú távú fenntartható, a családokat középpontba helyező javításában. Ezt szolgálja a 2010-től folyamatosan bővülő családtámogatási eszközrendszer, amelynek legújabb eleme a 2019 júliusától több szakaszban bevezetésre kerülő hétpontos Családvédelmi Akcióterv. Mindezek hatására Magyarország népesedési helyzete az évtizedek óta jellemző negatív tendenciákhoz képest javulhat.

Elemzésünkben a demográfiai adatok tükrében áttekintjük a családtámogatási rendszer kialakulásának fontosabb lépéseit Magyarországon, továbbá a 2010-től napjainkig kialakult támogatási rendszer jellemzőit, változásait.

A családpolitikai eszközrendszert érintően az Állami Számvevőszék számos, a témához kapcsolódó ellenőrzést végzett és folyamatosan végez. Ezek közül kiemelkedik az éves költségvetési tervezés, valamint évenkénti zárszámadás ellenőrzése. Ezek hatásaként a szociális jóléti kiadások, pénzügyi alapok tervezésére és teljesítésére az ÁSZ folyamatos rálátással

rendelkezik. Ide sorolható a családtámogatási rendszer keretében a pénzbeli ellátást végző Magyar Államkincstár működésének rendszeres ellenőrzése is, továbbá mindazon egészségügyi és szociális ellátást, oktatást, számos közszolgáltatást nyújtó intézmény, valamint gazdasági társaság ellenőrzése, amelyek működése kihat a családok életminőségére. Friss példa az Állami Számvevőszék befejezés előtt álló ellenőrzése az önkormányzatok által működtetett gyermekétkeztetési rendszerről. Ennek keretében értékelő áttekintést kapunk arról, hogy az ingyenes gyermekétkeztetés, mennyiben járul hozzá a rossz anyagi helyzetben lévő családok gyermekeinél a szegénységi kockázat csökkentéséhez.

Az elemzés célja a hazai családtámogatási rendszer kialakulásának – a demográfiai jellemzőkkel együttesen történő – bemutatása, továbbá a 2010 óta

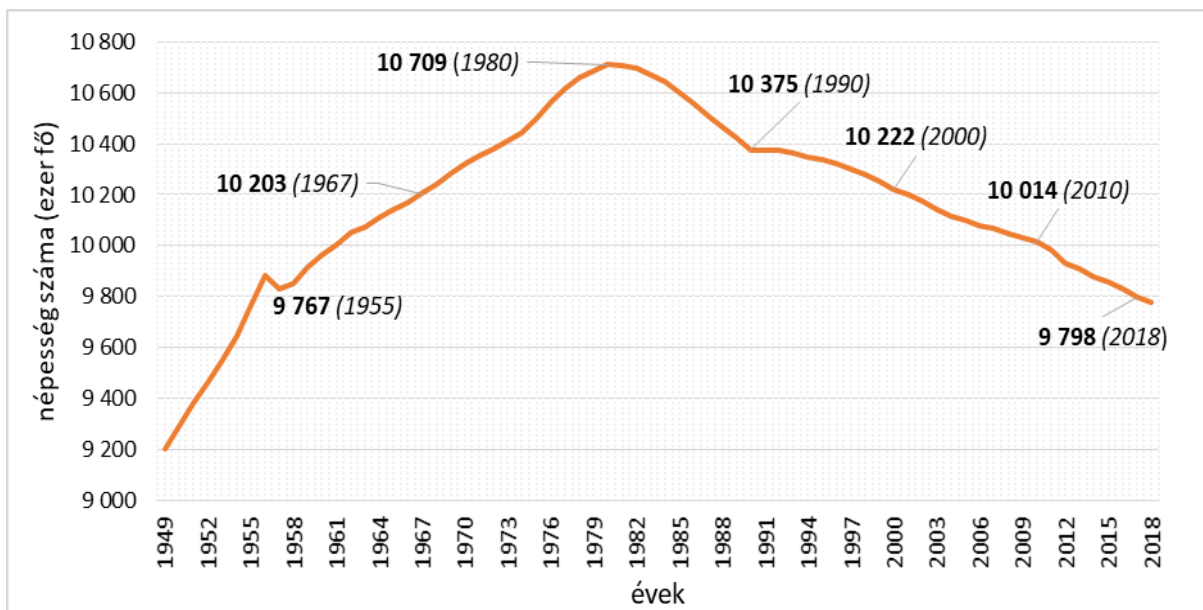
folyamatosan bővülő családpolitikai intézkedések áttekintése egészen a 2019 évi hétpontos Családvédelmi Akciótervig.

Az Állami Számvevőszék kiemelt fontosságúnak tartja, hogy az ellenőrzései során szerzett tapasztalatok alapján áttekintse az alapvető „nemzeti célkitűzések” megvalósítását szolgáló rendszereket átfogó elemzése keretében. Ilyen kiemelt témakör a családok támogatása is. Az elemzés indokoltságát az ezekre a célokra felhasznált közpénzek nagysága is alátámasztja.

Az 1. ábra a téma bevezetéseként Magyarország népességének változását mutatja be az 1949 és 2018 közötti időszakban. Az elmúlt fél évszázadban hazánk népessége 1980-ban volt a legnagyobb, közel 11 millió, azóta viszont folyamatos csökkenés tapasztalható, 2011 óta ismét 10 millió alatti hazánk lakossága.

1. ábra

Magyarország népességének alakulása 1949-2018. évek között

Forrás: KSH népesség, népességmozgalom

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

A *család a nemzet fennmaradásának biztosítója*” (Csvt. preambulumban). A családszerkezeti változások, a gyermekvállalás meghatározzák a demográfiai folyamatok alakulását. Az 1980-as években elindult kedvezőtlen demográfiai folyamatok, ezen belül a születések számának csökkenése az elmúlt évtizedekben tett családpolitikai intézkedések ellenére sem változott. A 2010-ben születettek száma negyedével kevesebb volt, mint a 20 évvel korábban születetteké. Ebben annak is szerepe volt, hogy időközben a szülőképes korú nők száma is jelentősen csökkent. Ugyanakkor a kutatások szerint Magyarországon a fiatalok általában több gyermeket szeretnének, mint amennyi végül megszületik. A kívánt és tervezett gyermekek száma egy gyermekkel kevesebb, mint a ténylegesen megszületetteké.

A demográfiai folyamatok tarthatatlanságát felismerve 2010-ben a **kormány komplex módon nyúlt a kérdéshez**. A szélesebb családtámogatás eszköztárával próbálja ezt a kedvezőtlen tendenciát megváltoztatni. A hazai családpolitika célja, hogy a tervezett gyermekek megszülessenek. **A 2010-től meglévő kormányzati stabilitás kedvező az állandó elemekből építkező családtámogatás megvalósításához.**

A 2010-től megjelenő családpolitikai eszköztár elemeiben megőrizte a 2000-es kormányprogramban kinyilvánított értékeket: *„megerősítjük azokat a családokat, amelyeknek a tagjai dolgoznak, akik a vállukon viszik az ország gondját, és akik magukra vállalják a gyereknevelés örömteli terheit is.”* Ennek megfelelően a családpolitika rendszerében megmaradtak az alanyi jogon járó juttatások, de a **hangsúlyt a munkához, munkavállaláshoz kötött támogatási elemek kapták, illetve a rendszerben tovább erősödtek a sokgyermekes családok támogatásai. A családpolitikai támogatásokra szánt költségvetési források, adó- és járulékkedvezmények összege ugyanakkor 2010. és 2018. között megduplázódott, 960,2 milliárd Ft-ról 1929,1 milliárd Ft-ra nőtt.**

A családpolitika keretében 2012-től az ország gazdasági lehetőségeit figyelembe véve a **családi adókedvezmény folyamatos bővítése** kapott hangsúlyt, ennek jegyében 2015-től a nagycsaládosok, több gyermeket vállalók otthonteremtési kedvezményei kerültek a családpolitika fókuszába (CSOK). Azóta a hazai családtámogatási rendszer elemeiben tovább építkezve folyamatosan bővül. Legújabb eleme a 2019 júliusától érvényes hétpontos Családvédelmi Akcióterv.

Magyarországon a háztartások száma 2018-ban 4 millió 136 ezer volt. Ebből közel 60%-ot tett ki a családos háztartások száma, viszont csak ezek fele nevelt gyermeket (1 millió 240 ezer háztartás), így ezen háztartások között oszlanak el a családpolitikai támogatások és ezek keretében az adókedvezmények.

A családtámogatások egyik célja, a gyerekes családok jövedelmi egyenlőtlenségeinek, szegénységi kockázatainak csökkentése. A gyermekes családok egy főre jutó nettó jövedelme 20 %-kal maradt el az összes háztartás átlagától, a legrosszabb jövedelmi helyzetben az egyszülős háztartások és a nagycsaládosok voltak, akik egy főre jutó nettó jövedelme nem érte el az országos átlag kétharmadát sem 2017-ben.

A gyermek jelenléte a családban a családtámogatások, a gyermekkel kapcsolatos ingyenes ellátások következtében egyre kevésbé differenciálja a különböző családtípusokat jellemző (jövedelmi) szegénységi kockázatok alakulását. A 2010-ben fennálló kétszeres különbség a nagycsaládosok szegénységi kockázata és az országosan jellemző szegénységi szint között a 2015-től bővülő három és többgyerekes kedvezmények következtében fokozatosan eltűnt. Kedvezőtlen tendencia maradt, hogy az egyszülős háztartások közel harmada továbbra is kitett a jövedelmi szegénység kockázatának.

A háztartásstatisztikai adatokat elemezve az látható, hogy **a 2010 óta eltelt időszakban az új családpolitikai támogatások jellemzően a munkajövedelmekből élő, kedvezőbb jövedelmi helyzetben levő családokat érték el nagyobb mértékben.**

A családpolitikák eredményessége és hatékonysága nem könnyen mérhető. Ugyanakkor a **kormányzati intézkedések monitorozása, eredményességének mérése, utókövetése miatt fontos lenne egy egységes szempontok szerint kialakított, az intézkedések mérésére, értékelésére alkalmas rendszer működtetése.**

AZ ELEMZÉS MÓDSZERE

Az elemzés az Állami Számvevőszék 2015 márciusában publikált „*A hazai családtámogatási rendszer komplex elemzése*” című, a témával foglalkozó szakirodalomban többször idézett elemzés értékeléseiből indul ki, annak lényeges megállapításait aktualizálja, kiegészíti az eltelt időszakban hozott kormányzati családtámogatási intézkedések részletes bemutatásával, az aktuális demográfiai adatokkal.

Az elemzésben bemutatott időszak a családtámogatási rendszert tekintve 2010-től napjainkig tart, a demográfiai adatok tekintetében 2010-2018-as adatok (esetenként, a publikált adatok függvényében a 2017-es adatok).

A családtámogatási rendszer bemutatása során felhasználtuk az Állami Számvevőszék témához kap-

csolódó ellenőrzéseiről készített jelentéseket, elemzéseket, vonatkozó jogszabályok mellett a korábbi kormányprogramok és a Családvédelmi Akcióterv dokumentumait, Magyarország Konvergencia Programja 2019-2023-ban foglaltakat, valamint a témához kapcsolódó cikkeket, elemzéseket. (Az elemzés végén a forrásokat, a felhasznált irodalmat, az alkalmazott rövidítéseket jelöljük.)

Az elemzést a Központi Statisztikai Hivatal vonatkozó demográfiai adattábláinak, tematikus demográfiai kiadványainak, valamint az Eurostat adatbázisainak felhasználásával készítettük.

Az elemzés nem tárgyalja a rezsicsökkentés, a szociális bérlakás program és a lakóépületek energetikai korszerűsítési beruházásainak támogatási programjai, a foglalkoztatás bővülése által elért közvetett szociális hatásokat.

CSALÁDPOLITIKAI TÁMOGATÁSOK RENDSZERE 2010-IG

A gyermekszámot növelő családpolitikai intézkedések, legfontosabb támogatási csomagok rendszerét napjainkig meghatározó első jelentős család- és népesedéspolitikai intézkedés **1967-ben** a gyermekgondozási segély (GYES) bevezetése volt, amelynek célja a Ratkó-korszak abortusz tilalmának 1956-os feloldását követő csökkenő születésszám megváltoztatása volt. A GYES-t minden anya igénybe vehette a gyermeke hároméves koráig, a bevezetés időszakában az akkori támogatás összege, az átlagos női munkavállalói bér mintegy 40 százalékát tette ki. A bevezetést követő öt évben azonban nem javult a remélt szintnek (20%-nak) megfelelően a termékenység, a születések száma 7,5-10,7%-os emelkedést mutatott.

1973-ban újabb népesedéspolitikai csomagot vezettek be. Ebben a terhességi, gyermekágyi segélyt, a családi pótlékot lényegesen növelték, speciális kedvezményeket biztosítottak a lakásellátásban a három- és többgyermekes családoknak (alacsony bérleti díjas tanácsi lakások). Az új házaspároknak kamatmentes vagy alacsony kamatlábú lakáskölcsönöket biztosítottak, valamint szociálpolitikai lakástámogatást nyújtottak a vállalt gyermekekre. Az új intézkedések hatására, (illetve a háború után születettek termékeny korba lépése következtében) 1975-ben közel 194 ezer gyermek született, 26,7%-kal több, mint a bevezetést megelőző évben. Azonban ezeknek az intézkedéseknek is átmeneti jellegű volt a hatása. A születések számának csökkenését meghatározta, hogy ebben az időszakban terjedtek el a fogamzásgátló eszközök, egyre több házaspár tudatosan használta ezeket a lehetőségeket.

A rendszerváltás előtti időszak harmadik jelentős család- és népesedéspolitikai intézkedési csomagja **1985-ben** a gyermekgondozási díj (GYED) bevezetése volt. A GYED magas szinten keresetarányos volta miatt a magasabb keresetű és iskolai végzettségű nők gyermekvállalását is bátorította. 1988-ban új személyi jövedelemadó rendszert vezettek be, melynek része volt a három gyermek után járó családi adókedvezmény (adóalap-csökkentő tényező) bevezetése. A gyermekvállalást támogatta a családi pótlék

1989-ben történt jelentős emelése. A családi pótlék magas szintje is sokat számíthatott a gyermekvállaláshoz szükséges biztonságérzet megteremtése szempontjából. A családi pótlék átlagos összege 1980-ban elérte az átlagkereset 25%-át, míg a többi szocialista országban jóval alacsonyabb volt, 15–20% között mozgott a nagysága.

A **1990-től** a kedvezőtlen demográfiai folyamatok kompenzálására kisebb figyelem és a gazdasági helyzet romlása miatt kevesebb költségvetési forrás jutott. Mind a házasságkötések, mind a születések számában visszaesés következett be. Hazánkban jóval lassabb volt a termékenység csökkenése, mint a hasonló kelet-európai országokban. (Nálunk 1990 és 1995 között a termékenység 15%-kal, a kelet-európai országokban 25-40%-kal esett vissza a termékenység). Bár az 1990-es évektől az egyes kormányok eleinte próbálták fenntartani a családtámogatások rendszerének (családi pótlék, GYES, GYED stb.) az átlagkeresethez mérten magas szintjét, az infláció következtében ezek reálértéke a rendszerváltás első évtizedében jelentősen csökkent. Például a családi pótlék egy családra jutó havi átlagos összegének reálértéke egy évtized alatt 2000-re, a harmadára, 38%-ára esett vissza.

1995-től a gazdaságpolitikai szerkezetváltásra tett kísérlet jegyében a Bokros-csomag a családi támogatások rendszerét átalakította. 1996-2000 között azóta

is vitatottan a jövedelemtől tette függővé a családpolitikai támogatásokra való jogosultságot, megszüntette a gyermekek után járó adókedvezményt (1995-ben a családi adóalap-kedvezmény 4% volt). A GYED-et is megszüntették, ugyanakkor a GYES összegének változását az infláció alakulásához kötötték. A magyarországi születések száma 1995-1999 között 18%-kal esett vissza, ami meghaladta a többi kelet-európai ország 5-15%-os értékét.

A gyermekszegénységet csökkentő juttatások is megváltoztak 1997-ben, az önkormányzatok által megállapított rendszeres nevelési segélyt felváltotta a minimál nyugdíj 20%-át kitevő rendszeres gyermekvédelmi támogatás bevezetése, (azokban a családokban, ahol az egy főre jutó nettó havi jövedelem nem érte el a minimum nyugdíjat).

A gyermekvállalás intézményi támogatottsága az 1990-2000-es időszakban a vállalati, vidéki, főként kisvárosi, falusi bölcsődék szinte teljes eltűnésével jelentősen romlott, a bölcsődei férőhelyek aránya a 0-3 évesek létszámához képest 14%-ról 9%-ra csökkent.

A **1998-tól** a családtámogatási rendszer visszatért korábban kialakult kereteihez, az alanyi jogon járó családi pótlékhoz, a gyermekgondozási korábbi rendszeréhez a GYED-hez, (GYES inflációkövetése megszünt). Bevezették a gyermeknevelési támogatást (GYET) a három vagy több kiskorú gyermeket nevelő szülőknek, amíg a legfiatalabb gyermek 8 éves koráig igénybe vehető juttatás.

2000-ben elindult a „*három szoba, három gyerek, négy kerék*” program, amely kibővítette a családi adókedvezményeket, így minden kiskorú gyermeket nevelő családot megilletett valamilyen mértékű kedvezmény, (2001-től három gyermek után már 1350 ezer Ft/év), a felsőoktatásban tanulók után is járt kedvezmény, így több mint egymillió család helyzetén javított ez az intézkedés. 2001-től a Kormány a gazdasági lehetőségekkel összhangban bevezette a házások, a többgyermekes fiatal családok és más arra rászorultak lakásigénye érdekében a lakáscélú állami támogatásokat.

Az újabb kormány **2002-től** ismét más hangsúlyokat jelölt ki a családpolitikában: a családi pótlék gyermekenkénti összege mintegy kétszeresére emelkedett, mértéke 2008-ig évente nőtt, a családi adókedvezmény igénybevételét korlátozták (csak 3 gyermek után járt). A jövedelem alapján járó rendszeres gyermekvédelmi támogatás átalakult, gyámhatósági döntés szerint volt folyósítható. Így a szegény családok többsége elvesztette a jogosultságát, a családi pótlék 2006-os emelése csak részben javított a helyzetükön.

A 2008-2009-es gazdasági válság hatására jelentkező költségvetési nehézségek ellenére a családpolitikai támogatások rendszere 2010-ig lényegében változatlan maradt.

LEGFONTOSABB CSALÁDPOLITIKAI LÉPÉSEK 2010-TŐL NAPJAINKIG

„A család a nemzet megmaradásának biztosítéka” (Csvt. preambulumban). A családszerkezeti változások, a gyermekvállalás meghatározzák a demográfiai folyamatok alakulását. A rendszerváltás után elindult kedvezőtlen demográfiai helyzet azonban a korábbi időszakokban tett családpolitikai intézkedések ellenére sem változott. A 2010-ben születettek száma negyedével volt kevesebb, mint 20 évvel korábban. 2011-ben száz évre visszatekintve a legalacsonyabb volt az élve születések száma, alig 88 ezer gyermekkel bővült ebben az évben a nemzet.

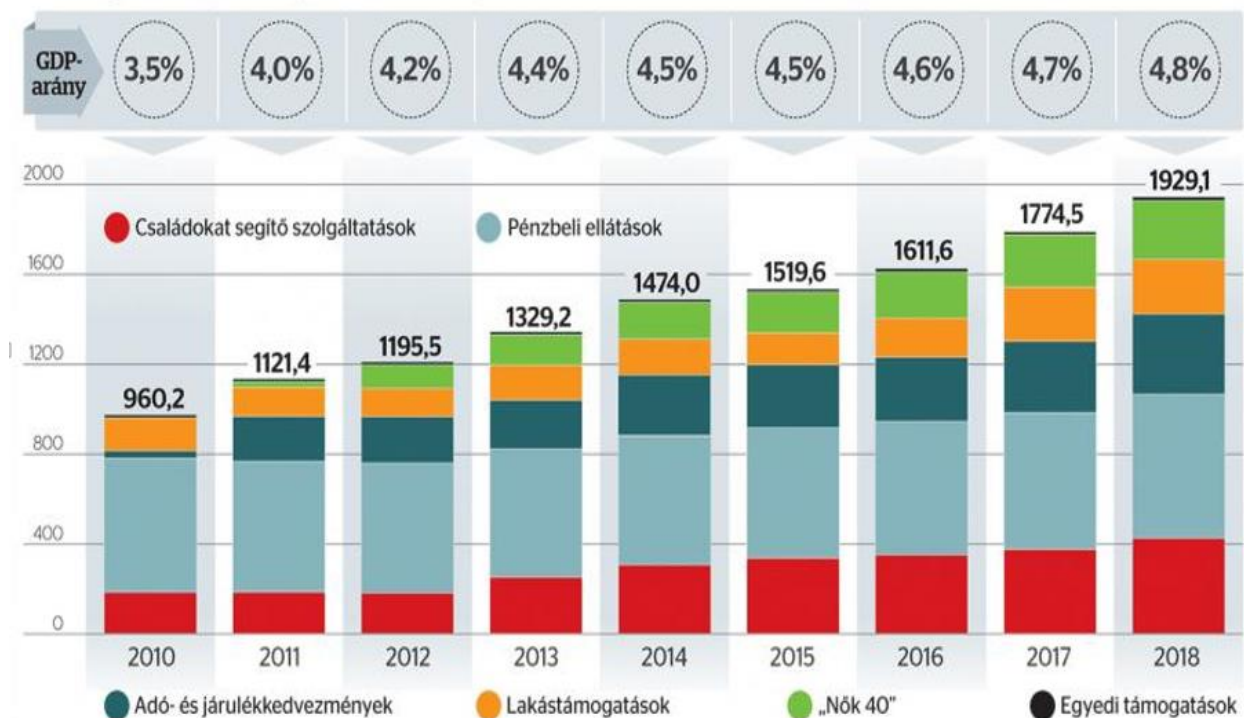
A helyzet tarthatatlanságát felismerve 2010-től a kormány komplex módon nyúlt a kérdéshez, a szélesebb családtámogatási rendszer keretei között kívánta ezt a kedvezőtlen tendenciát kezelni. Az ilyen jellegű

intézkedések megvalósításához szükséges hosszabb időtávon érvényesülő folytonosságot biztosítja, hogy a Kormány 2010-től a harmadik ciklusát töltsi.

A Kormány családpolitikai eszközökre szánt költségvetési előirányzatainak változását mutatja a **2. ábra**. Látható, hogy ezek a források az időszak alatt megduplázódtak. A családsegítő szolgáltatásokra, a szociális segítőszolgálatokra, a fiatalok egyéni, csoportos készségfejlesztésére, a mentálhigiénés tanácsadásra, a munkanélküliek, a fogyatékkal élők, az adósságtérhekkel, lakhatási problémákkal küzdőknek a támogatására fordított kiadások megkétszereződtek. A pénzbeli ellátások között a gyermekgondozási támogatások, a családi pótlékok kormányzati kiadásai jelennek meg. 2011-től új elemként az adókedvezmények és a nők 40-éves kedvezményes nyugdíja kötött le jelentős költségvetési forrásokat. A lakástámogatási rendszer már 2010-ben is létezett mértéke folyamatosan bővült az időszak alatt.

2. ábra

Családpolitikai költségvetési előirányzatok változása 2010-2018 (adatok milliárd Ft-ban)*

Forrás: Költségvetési és zárszámadási törvények [1]

*A nők 40 év kedvezményes nyugdíj költségvetési kiadásainak összegét a családok jólétét befolyásoló közvetett hatása miatt szerepeltetjük az ábrán.

A 2010-től meglévő kormányzati stabilitás teret engedett az állandó elemekre építkező családpolitikai eszközszerrendszer kialakításának. Elemeiben megőrizte, követte a 2000-ben meghatározott értékeket a dolgozó, gyermeket nevelő családok megerősítését. Ennek megfelelően a családpolitika rendszerében megmaradtak az alanyi jogon járó támogatások, de **hangsúlyt a munkához, munkavállaláshoz kötött támogatási elemek kaptak, illetve a rendszerben tovább erősödtek a sokgyerekesek támogatásai.**

A 2010 júniusában indult kormányprogram^[2] a világgazdasági krízis hatásainak és az államadósság kezelésének feladatait vállalva, új gazdasági rendszer kialakítását és a társadalmi kölcsönös felelősségvállalás alapelveinek érvényesülését hirdette meg. Megalkotta a **29 pontba foglalt kormányprogramját**, melynek a családok életét meghatározó elemei, legfontosabb intézkedései az alábbiak voltak:

- ▶ Családi adóalap-kedvezmények egy-, kettő-, három gyermek után, a kedvezmények összege évről évre nőtt a költségvetés lehetőségeitől függően);
- ▶ Közüzemi díjak befagyasztása;
- ▶ Kilakoltatási moratórium év végéig, tárgyalások a bajba jutottak és a bankok között;
- ▶ Lakáscélú devizahitelek megszüntetése, devizahitelek mentőcsomagja.

2012-től indult a **Család és Otthon**^[3] kormányzati Otthonteremtési program, amelynek

- ▶ egyik eleme a gyermekek számától, a lakás nagyságától és energetikai állapotától függő szociálpolitikai kedvezmény lett;
- ▶ másik eleme pedig a lakáshitelekhez nyújtott kamattámogatás és az önerő 20%-ra csökkentése az új vagy használt lakás vásárlására, építésére, lakáskorszerűsítésre, másodlagosan ez a forma a bajba jutott adósok segítését is célozta.

A 2014. évi Nemzeti Reform Program^[4] családpolitikai támogatásokat érintő eleme volt:

- ▶ a családi járulékkedvezmény bevezetése, (azoknak kedvezett, akik viszonylag alacsony jövedelmük miatt a személyi jövedelemadóból biztosított adóalap kedvezményt nem tudták teljesen igénybe venni);
- ▶ bővült a gyermekgondozási támogatások rendszere is a GYED extra, a diplomás GYED, valamint a munkahelyvédelmi akció keretében az édesanyákat foglalkoztatóknak a gyermekek 3-éves koráig biztosított járulékkedvezményrel.

2014-től tovább bővült az Otthonteremtési Program, a támogatásokat kiterjesztettek az egy gyermekkel rendelkezőkre vagy az egy gyermeket vállalókra is, a kedvezményes kamattámogatott hiteleket a továbbiakban a használt lakások vásárlására esetén is igényelni lehetett.

2015-től tovább bővült a családi adókedvezményre jogosultjainak köre: Igénybe vehető lett az első házások adóalap-csökkentő kedvezménye. 2015 júliustól elindult a **Családok Otthonteremtési Kedvezménye (CSOK)**, amelyet a 40. életévüket be nem töltött házaspárok, legalább két gyermek vállalása esetén igényelhetnek. A támogatás összeg kezdetben 500 ezer Ft-tól 2,5 millió Ft-ig terjedt, a gyermekek számától, a lakás nagyságától, energetikai besorolásától függően.

2016-tól tovább nőtt a családi adóalap-kedvezmény és a CSOK gyermekvállalás esetén járó támogatások jelentősen megemelkedtek. A szociálpolitikai kedvezmény három gyermek vállalása és új lakás vásárlása esetén 10 millió Ft-ra, négyszeresére emelkedett, két gyermek vállalása esetén duplájára 2,6 millió Ft-ra nőtt. Továbbá közvetetten befolyásolta a családok otthonteremtésének terheit, hogy **csökkent az új lakások ÁFA-ja** 27%-ról, 5%-ra, (az SZJA is mérséklődött 16%-ról, 15%-ra).

A 2018-as év a családok éve volt. Elkezdődött a **gyermekvállalást ösztönző akcióterv** megvalósítása, amely

- ▶ tovább növelte a családi adókedvezményt;
- ▶ a diplomás gyed időtartamát kitolta a gyermek kétéves koráig;
- ▶ a családok jelzáloghitel-tartozásából a harmadik gyermek születése után (és minden további gyerekek esetén) 1 millió Ft-ot átvállalt az állam;
- ▶ a diákhitelt két gyermek után felére csökken, a harmadik gyermek után eltörlik a fennálló hitel-tartozást;
- ▶ mérséklődtek a CSOK adminisztrációs terhei;
- ▶ a bevezetett Köldökszínór program a külföldön élő magyarok előtt is megnyitotta a családtámogatási kedvezményeket, a gyermek születése után az anyasági támogatást és a babakötvény jegyzésének lehetőségét.
- ▶ a Kormány 10 milliárd Ft-os bölcsődefejlesztési programot indított;
- ▶ forrásokat különített el a lombikprogram hozzáférési lehetőségének növelésére, a szükséges gyógyszerek támogatására;
- ▶ bővítették az ingyenes gyermekétkeztetésre jogosultak körét (A gyermekétkeztetés ellenőrzési tapasztalatairól az Állami Számvevőszék külön jelentésben ad átfogó értékelést.).

A 2019-ben meghirdetett **hétpontos Családvédelmi Akcióterv** elemei:

- ▶ Babaváró Támogatás, amely keretében minden első házaspár, 40 év alatti nő a közös életkezdéshez 10 millió Ft összegű kedvezményes kölcsönben részesülhet, ennek visszafizetéséhez a megszületett gyermekek után további könnyítések járnak;
- ▶ bővül a CSOK kamatkedvezményes hitelek összege, (két gyermeknél 10 millió Ft-ra, három gyermek után 15 millió Ft-ra) és a családok a hitelt használt lakások vásárlására is felhasználhatják;
- ▶ a jelzáloghitel családok hiteltartozását már a második gyermek születésekor 1 millió Ft-tal, a harmadik gyermek után 4 millió Ft-tal, minden további gyermek születésekor újabb 1 millió Ft-tal csökkenti a Kormány;
- ▶ mentesíti az édesanyákat négy gyermek után a személyi jövedelemadó fizetésének terhe alól;
- ▶ támogatják a nagycsaládosok (legalább 3 gyermek esetén autóvásárlását);
- ▶ a tovább bővítik a bölcsődei hálózatot;
- ▶ bevezetésre kerül a kisgyermeket gondozó nagyszülők által igényelhető a gyermekgondozási díj.

További intézkedés keretében a Kormány minden gimnáziumi és szakgimnáziumi tanuló számára kétszer, a 9. és a 11. évfolyamot követően biztosítja a kétéves külföldi nyelvtanulás lehetőségét.

Az eltelt évtized családpolitikai támogatási eszközeinek változását, legfontosabb elemeit részletesen az **1. mellékletben** mutatjuk be.

DEMOGRÁFIAI FOLYAMATOK ELEMZÉSE

A családpolitika egyik célja a demográfiai folyamatok, ezek sorában a gyermekvállalás kedvező irányba terelése, befolyásolása. Ezek állami eszközei az egyes országokban és a vonatkozó szakirodalomban is eltérőek, szerteágazóak, nincs egységes módszer a családtámogatási eszközrendszer kialakítására.

Az előzőekben bemutatott több meghatározó elemből álló összetett hazai családtámogatási rendszer hatása a családok, fiatalok gyermekvállalási kedvére, szándékaira nem határozható meg pontosan, a fiatalok társadalmi helyzetétől, a kulturális mintáiktól függően eltérő lehet.

Egy kutatás^[5] 2017 végén kérdőíves módszerrel megpróbálta a felsőoktatásban tanulók körében felmérni, hogy a **kibővített otthonteremtési támogatási rendszer mennyire befolyásolja a fiatalok gyermekvállalási döntéseit?**

A megkérdezettek

- 15%-a szerint a kibővített otthonteremtési támogatások lényegesen befolyásolják a családalapítási döntéseiket,
- 58%-a szerint növeli ugyan a gyermekvállalási kedvet, de nem lényegesen,
- 19%-a szerint nem befolyásolja a gyermekvállalási döntést a támogatás, (8% nem válaszolt a kérdésekre).

A felmérés eredménye alapján nem lehetünk biztosak abban, hogy az alkalmazott családtámogatási eszközök célra vezetők. A népesedési- demográfiai problémát más megközelítésből vizsgálva, a születések számának alakulását, az újszülötteket vállaló családok szociális, jövedelmi helyzetének jellemzőit elemezve érdemes további sajátosságokat is azonosítani, amelyek a családtámogatási rendszer elemei között eddig nem kerültek fókuszba.

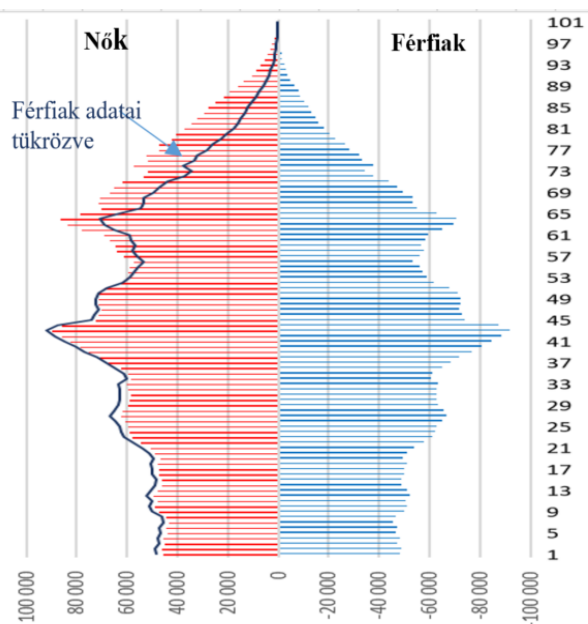
A demográfiai folyamatok elemzése előtt vessünk egy pillantást Magyarország 2018. évi korfájára lásd 3. ábra.

A népességét korosztályonként vizsgálva jól látható, hogy a legnépesebb korosztály közel 200 ezres létszámmal a napjainkban 41-45 év közöttiek csoportja. Ezek az 1973. és 1978. között születettek a GYES-, első népesedéspolitikai intézkedések idején születettek korosztálya. A másik népesebb korosztály 150 ezer fő a napjainkban nyugdíj előtt álló 61-65 évesek csoportja, akik 1953. és 1956. között a háború után az abortusztilalom alatt születtek. A korfán az idősebb generációk körében megfigyelhetők a nemek közötti különbségek folyamatos növekedése, 60 év felett a nők létszáma jellemzően 15-20 ezer fővel meghaladja az azonos korú férfiak számát, a különbség 80 év felett fokozatosan csökken.

Az elmúlt 30 évben az éves születések száma folyamatosan csökkent, az utóbbi két évtizedben 1997-től 100 ezer alá esett vissza az újszülöttek száma.

3.ábra

Korfa
Magyarország lakosainak megoszlása
nemenként és életkoronként (2018.)

Forrás: KSH népességstatistika

A családpolitikák eredményessége és hatékonysága nem könnyen mérhető, nemzetközi összehasonlíthatósága is korlátozott. Az intézkedések számbavé-

telének módszertani és egyéb problémáinál összetettebb kérdés a demográfiai hatások közötti tény- és időbeli összefüggések megállapítása.

Vélhetőleg csakugyan hat az állami családpolitika a demográfiai folyamatokra, de a mértékének, időbeli erejének megállapítása összetett, bonyolult kérdés. Úgy tűnhet, hogy az egyes intézkedések hatására a születések száma/aránya valóban változik, emelkedik, de a sokéves tapasztalatok alapján a hatásuk néhány év után belesimul a korábbi trendbe.

Az elemzésnek ebben a részében a demográfiai folyamatokat, továbbá a gyermeket vállaló családok szociális, jövedelmi helyzetének jellemzőit, a születések számának sajátosságait mutatjuk be.

A születésszám változása

A népesség számának alakulását a népmozgalmi események, a születések és halálozások alakulása (fertilitás és mortalitás), illetve a külső (nemzetközi) be- és kivándorlások egyenlege határozza meg. Ha eltekintünk a demográfiai katasztrófáktól (háború, járvány, tömeges népmozgalom), akkor a folyamatok matematikailag determináltak, ezért a korábban elkezdődött változásokat egyre nehezebb később befolyásolni.

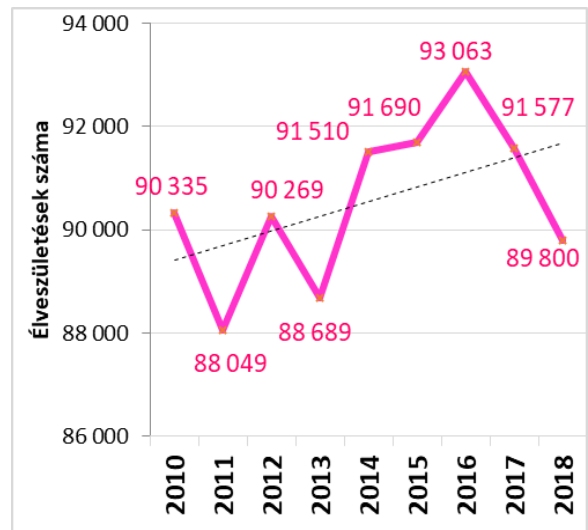
Magyarország népessége és az élveszületések száma közötti összefüggést, a népesség változását – éveként eltérő mértékben – az élveszületéseken kívül további két tényező (halálozás és vándorlási egyenleg) is alakítja, továbbá, hogy a trendek érvényesülése az évek közötti jelentős ingadozás mellett következik be.

Magyarország esetében a belátható jövőben nem lehet meghatározó tömegű bevándorlási többletre számítani, ezért a népességfogyás megállítását, akár csak ütemének csökkenését szinte kizárólag a születések számának növekedése biztosíthatja.

Magyarországon az élveszületések száma az elemzett 2010. és 2018. közötti időszakban enyhe ingadozást mutatott. 2010-2014 között jellemzően 90 ezer alatt volt az újszülöttek száma, azonban 2014-et követően az adatok átmeneti emelkedést mutatnak (ez a trend 2018-ra már nem jellemző) lásd. 4. ábra.

4. ábra

Születések számának alakulása 2010-2017 között

Forrás: KSH, Népmozgalmi (1900-)

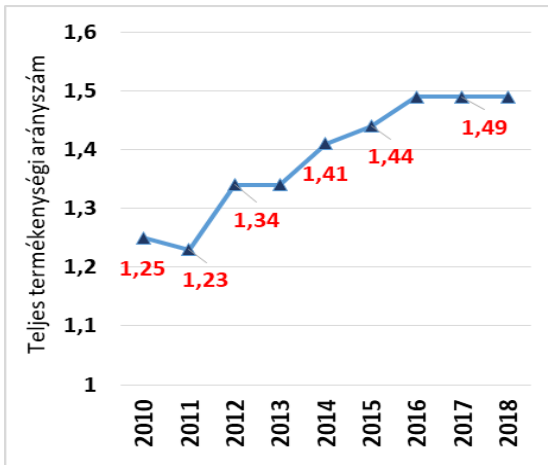
A születések számának alakulását meghatározó további tényező a szülőképes korban lévő nők (15-49 évesek) számának alakulása. A szülőképes korú nők termékenységének alakulása döntő mértékben befolyásolja a népesség reprodukciós viszonyait és jövőbeli kilátásokat, az ország népességének demográfiai folyamatait. A szülőképes korú nők számának csökkenése változatlan reprodukciós magatartás mellett is önmagában a születések számának további visszaesését eredményezi. A szülőképes korú nők számának és a születések számának változása 1990-2018 közötti változását a **2. mellékletben** mutatjuk be részletesen.

A termékenységi ráta az egyik arányszám, amivel jellemezhető a szülőképes korú nők és a születések száma közötti kapcsolat. A teljes termékenységi arányszám (statisztikai megnevezés) az egy szülőképes korú nőre jutó hipotetikus születések számát mutatja. A teljes termékenységi arányszám Magyarországon 2018-ban 1,49 volt, azaz egy szülőképes korú nőre 1,49 gyermekszülést mutatott.

A családpolitikai támogatások 2012-től bekövetkezett változásai következtében a szülőképes korú nők által vállalt gyermekszám növekedése látható az 5. ábrán. A teljes termékenységi arányszám a 2011-es mélypontjáról 1,23-ról 2018-ra fokozatosan 1,49-re emelkedett.

5. ábra

A teljes termékenységi arányszám változása 2010-2018 között

Forrás: KSH 2.1.3. Népszámszámítások tábla

Európai uniós összehasonlításban sem kedvezőtlen jelenleg a teljes termékenységi arányszám alakulása. Az uniós sereghajtók közül a legalacsonyabb máltai 1,26-os értéktől az uniós átlaghoz, 1,59 született gyermekhez közelítettünk az elmúlt években az 1,49-es, egy szülőképes korú nőre jutó gyermekszámmal.

Egyre később vállalt gyermekek

A családok működését, stabilitását, a gyermekvállalást, a családok anyagi helyzetét az azt alkotó egyének individuális helyzete is befolyásolja.

Az egyéni szabadság, autonómia általános kiteljesedésével az egyén választási lehetőségei – a technikai és a társadalmi elfogadottság szempontjából egyaránt – a párkapcsolatok, a gyermeknevelés területén is bővülnek. Elmozdulás tapasztalható az önkiteljesedést és önmegvalósítást, (is) hangsúlyozó posztmodern értékek felé (munka-, fogyasztás-, szabadidőorientáltság). A nők körében például egyre növekszik a felsőfokú vagy annak megfelelő végzettséggel rendelkezők aránya. A felsőfokú végzettségük számának növelése pedig közvetlenül is befolyásolhatja a gyermekvállalást. Az elhúzódó tanulmányok miatt a családalapítás későbbre tolódik⁶¹.

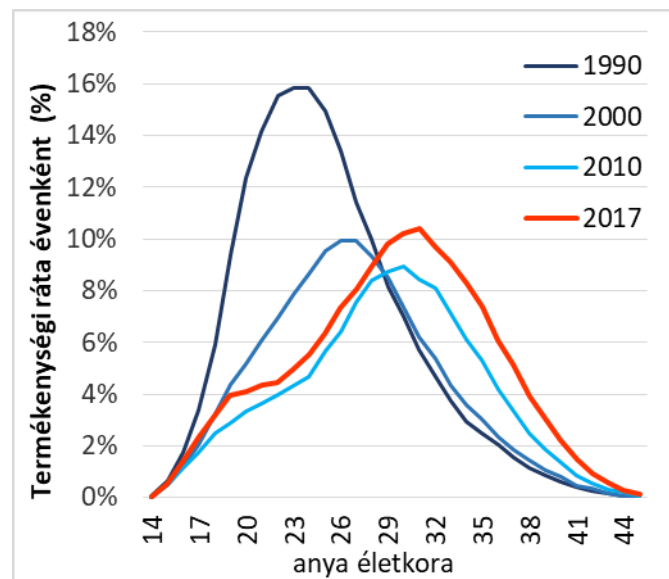
Amennyiben a választott értékek, az előbb felsorolt okok bármelyike miatt a gyermekek vállalása a korábbi hagyományokhoz képest későbbre tolódik, elhúzódik, akkor a nők termékenységének biológiai meghatározottsága miatt a tervezett gyerekszám nem biztos, hogy megszülethet.

A társadalmi értékválasztáshoz köthető elmozdulások a termékenységi adatok életkor szerinti bontásából is megfigyelhetők. A 6. ábrán a termékenységi ráta életkor szerint megbontott adatai láthatóak 1990., 2000., 2010. és 2017. években. (Például 2017-ben az a 38 éves korú nők 4%-ának született gyermeke)

- ▶ Az 1990-es évben az országos termékenységi ráta 1,84 volt, az édesanyák korát tekintve a legtermékenyebb kor a **22-24 évek** voltak.
- ▶ 2000-ben a termékenységi ráta 1,32 volt, a nők körében a **25-27 évesek** között volt a legmagasabb a szülések száma.
- ▶ 2010-ben az egy nőre jutó szülések száma 1,25 volt, a legalacsonyabb a vizsgált időszakban, a szülések valószínűségének „csúcsa” tovább tolódott a **29-31 éves korra**.

6. ábra

A termékenységi ráta alakulása az anya életkora szerint bontva (1990; 2000; 2010; 2017. évben)

Forrás: Eurostat, Fertility rates by age

2017-re a családpolitikai intézkedések hatására a termékenységi ráta növekedett, 1,49 volt, meghaladta a 2000-es és a 2010-es szintet is. Kedvező tényező, hogy a nők körében a szülések várható leggyakoribb ideje maradt a **29-31 éves kor**, (valószínűsíthetően nem csúszott tovább az első gyermek vállalásának ideje).

Összegezve: az rendszerváltás óta eltelt évtizedekben a nők, fiatalok társadalmi értékviszáltsága, családalapítási tervei megváltoztak. Ennek következtében a gyermekvállalás ideje közel egy évtizeddel, (7- 8 évvel) későbbre került, miközben jelentősen csökkent a szülőképes nők száma. A termékenység biológiai meghatározottsága miatt a később kezdett családalapítás során nem biztos, hogy a kezdetben tervezett minden gyermek megszületik. Jelenleg a hazai családpolitikai eszközrendszer csak egyes elemeiben tartalmaz a gyermekvállalás „korábbi megkezdését” a húszas években vagy akár tanulás mellett megkezdő fiataloknak címzett ösztönzést (diákhitel, diplomás GYED). A családtámogatási eszköztár ilyen irányú bővítése a trendek alapján egyre sürgetőbb feladat.

Gyerekes családok jövedelmi helyzetének alakulása

A családtámogatások egyik célja, hogy a **gyerekes családok jövedelmi egyenlőtlenségeinek szegénységi kockázatainak csökkentése**. Az elemzésnek ebben a részében a statisztikai adatok elemzésével arra keressük a választ, hogy milyen összefüggés van a családok jövedelmi helyzete és a vállalt, eltarított gyermekek száma között. Továbbá hogy a 2010 óta eltelt időszak alatt hogyan változott meg az eltérő családtípusok jövedelmi helyzete, a nevelt gyermekek számától függően. Ezeket a jellemzőket a magyar háztartás-statisztikai adatok elemzésével tekintjük át.

A korábban bemutatottak szerint 2017-ben Magyarországon a háztartások száma 4131 ezer darab volt. Ennek 58,6 %-át alkották a családok (házaspárok, gyerekes családok), amelynek csak a felében 1 millió 240 ezer háztartásban neveltek gyermeket. A gyerekes családok negyötöde 1 millió család volt érintett a családpolitikai támogatásokkal, ők neveltek kiskorú vagy még tanuló gyermekeket, akik nevelését

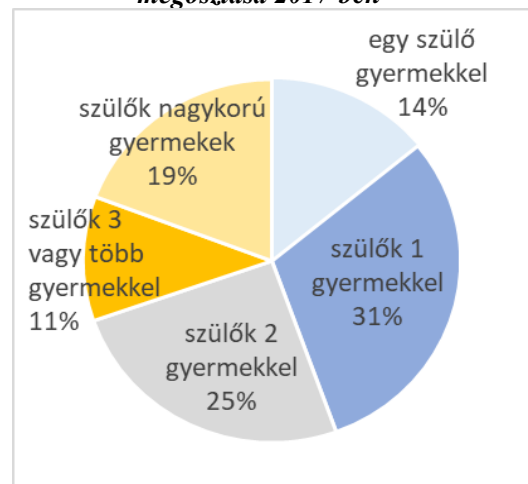
a kedvezmények segítik. A gyerekes családok közel ötöde (19%) nagykorú, fiatal felnőtt gyermekekkel élt együtt.

A 7. ábra a gyerekes családok főbb típusok szerinti megoszlását mutatja. A hazai gyerekes családok többsége 690 ezer család egy vagy két gyermeket nevel.

A gyerekes családok hetedét az egy szülő háztartások teszik ki az elvált, özvegy más okból egyedülálló szülő és gyermekei alkotják ezt a családtípust. 2017-ben 138 ezer volt a nagycsaládosok száma, ahol három vagy több gyermeket neveltek a családok.

7. ábra

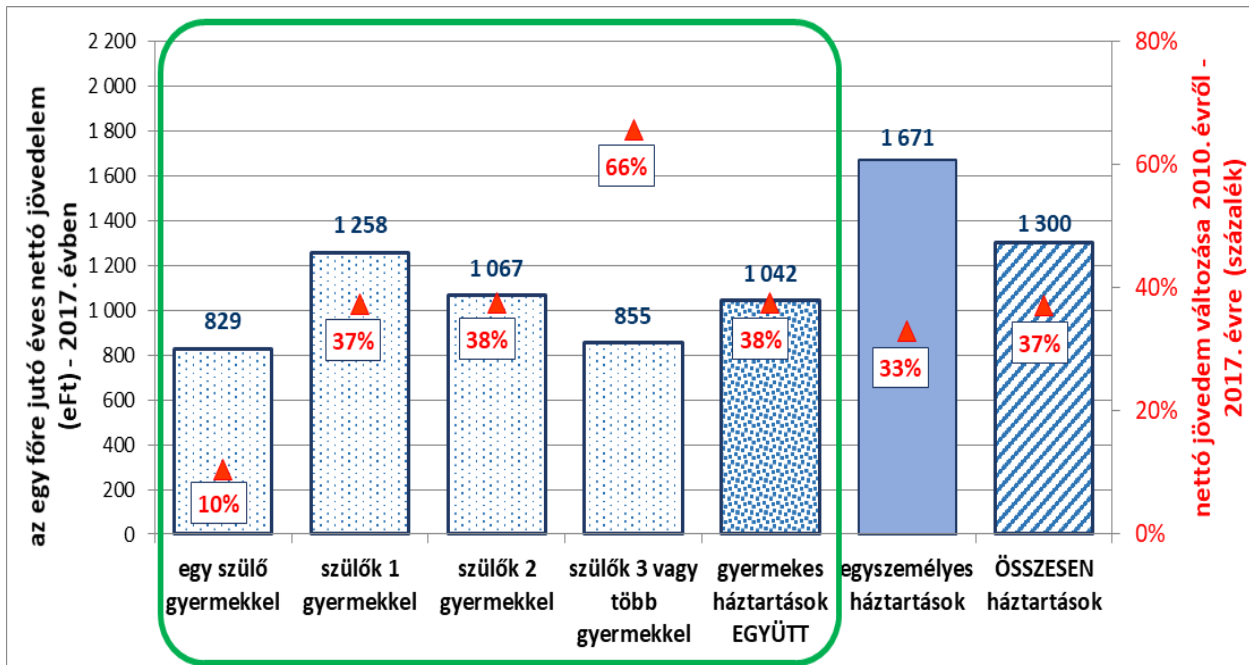
A gyerekes családok főbb csoportjainak megoszlása 2017-ben

Forrás: KSH: 2.2.1.3. A gyerekes háztartások adatai

„Az utóbbi évek kormányzati intézkedései hatására erőteljesen bővült a munkajövedelemből élő családokat és gyermekeiket megcélzó támogatások köre, melynek következtében más, elsősorban nem munkavállaláshoz kötött támogatások és segélyek jelentősége csökkent – noha maguk a támogatások nem szűntek meg.”^[7]. A gyerekes családok gyermekek után járó pénzbeli ellátásainak összege átlagosan nettó jövedelmük 12,1%-át tette ki, megközelítőleg 10 500 Ft havi összeget 2017-ben. Az egygyermekek körében a támogatások csupán 7,6 %-ot értek el, a három- és többgyermekes családokban az egy főre eső család- és gyermekkel kapcsolatos támogatások aránya a nettó jövedelem 22,5% volt.

A gyermekes háztartások jövedelmi helyzetének változása 2010. évről 2017. évre

Forrás: KSH: 2.2.1.3. A gyermekes, a gyermek nélküli és az egyszemélyes háztartások adatai (2010–)

A hazai háztartástípusok, azon belül a gyermekes családok közötti jövedelmkülönbségeket mutatja a 8. ábra. Az ábrán az oszlopok a gyermekes családok egyes típusainak, az egyszemélyes háztartásoknak és az összes hazai háztartás átlagának a 2017. éves átlagos egy főre jutó nettó jövedelmének alakulását mutatják. Az ábrán látható kis háromszögek 2010. évhez képest a 2017. évre bekövetkezett nettó jövedelmváltozások százalékos nagyságát jelzik. (Az ábrán nem szerepelnek a gyermek nélküli háztartások statisztikailag megfigyelt típusai)

Magyarországon 2017-ben az egy főre jutó éves nettó átlagos jövedelem 1 millió 300 ezer Ft volt. A háztartások negyedét kitevő gyermekes családok egy főre jutó nettó jövedelme 20 %-kal elmaradt ettől 1 millió 42 ezer forintot tett ki. Az egyedülállók nettó jövedelme 29 %-kal haladta meg az országos átlagot, 1 millió 671 ezer Ft volt.

A gyermekes családok 2010-től bekövetkezett jövedelemnövekedését meghatározta a munkából

származó nettó jövedelmek 56%-os növekedése, a gyermekkel kapcsolatos pénzügyi ellátások 16%-os emelkedése, valamint az egyéb jövedelmek 9%-os növekedése. A munkából származó jövedelmek növekedését részben a keresetek növekedése, részben az időszak alatt folyamatosan növekedő családi adóalapkedvezmények okozták.

Az összes háztartás és a gyermekes családok között is Magyarországon a legrosszabb jövedelmi helyzetben az egyszülő és a három- vagy többgyermekes családok voltak az egy főre jutó nettó jövedelmük nem érte el az országos átlag kétharmadát (64 % és 66 % volt). Az egygyermekes háztartások nettó jövedelme az átlag közeli értéket mutatott, a kétgyermekes háztartások nettó jövedelme 82 %-a volt az országos átlagnak.

Az időszak alatt bekövetkezett jövedelemváltozások kedvezményezettjei a nagycsaládok voltak, a három vagy több gyermekes háztartások nettó jöve-

delme a bázis időszakhoz képest 2017-re kétharmadával 66 %-kal nőtt. Ez közel duplája volt a gyerekes háztartások átlagos nettó jövedelemnövekedésének 38 %-nak. Ennek magyarázata, hogy a családi adóalap-kedvezmény mértéke a nagycsaládban nevelt gyermekek esetében a legmagasabb.

Az egyedülálló szülős háztartások nettó jövedelme emelkedett a legkisebb mértékben az elemzett időszakban, mindössze 10%-kal. Ennek magyarázata, részben az, hogy az egyedülálló szülők (általában) kisebb jövedelemmel rendelkeznek, mint két szülő, így a családi adóalap-kedvezményekből kisebb mértékben részesülhetnek, illetve az egy vagy két gyermeket nevelőknek a gyerekszámmal progresszíven arányos adókedvezményekből kisebb mértékű kedvezmények járnak. A gyerek(ek) nevelésének fokozott terhei miatt az egyedülálló szülők esetében korlátozottak a plusz munka és az egyéb jövedelemszerzési lehetőségeik is. Az általuk igényelhető adóalap-kedvezmény csak harmadát vagy felét teszi ki a nagycsaládok adókedvezményeinek (egy gyermek után 10 ezer Ft/hó két gyermek esetén 40 ezer Ft/hó, három gyermek esetében 99 ezer Ft/hó személyi jövedelemadóból elérhető adómegettakarítás, járulékkedvezmény vehető igénybe -2019-ben).

A családtámogatások egyik célja, hogy a gyerekes családok a jövedelmi egyenlőtlenségeinek, a szegénységi kockázatainak a csökkentése. A gyermekszegénység többdimenziós jelenség a szegénység különféle típusainak halmozódása (jövedelmi szegénység, súlyos anyagi nélkülözés, munkanélküliség) együtt jár a gyermekek fejlődésének veszélyeztetettségével. A korcsoportokat tekintve legnagyobb szegénységi kockázatot a kisgyermekes a 0-6 évesek jövedelmi egyenlőtlenségei mutatják mind a hazai, mind az uniós adatok szerint. Ebben a korcsoportban a relatív szegénységi ráta meghaladja a hazai népesség összességét jellemző szegénységi arányt.

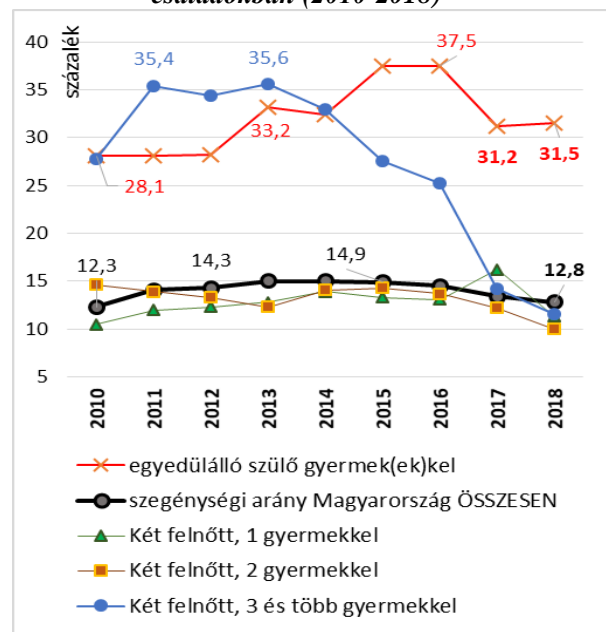
Az uniós tagállamok 2020-ra meghatározott egyik stratégiai célkitűzése a szegénységben, nyomorban, kirekesztettségben élők számának a csökkentése. Magyarország 2020-ig a szegénységi célokhoz kapcsolódva a gyermekes családok szegénységi

rátájának, a súlyos anyagi nélkülözésben élők számának, valamint az alacsony munkaintenzitású háztartásban élők számának 20-20%-os csökkentését vállalta. Ezeknek a célkitűzéseknek a megvalósítását támogató Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia a mélyszegénység, gyermekszegénység, felszámolása a romák helyzetének javítása érdekében hat szakterület stratégiáinak és eszközrendszerének összehangolását rögzítette, ezek egyike a családpolitika, ahol a megfogalmazott követelmény a szegénység átörökítésének megszakítása a lehető legkorábbi életkorban.

Az uniós célkitűzések elérése, teljesítése érdekében a szegénységgel, társadalmi kirekesztettséggel érintett társadalmi csoportok helyzetéről, szegénységi kockázatok jellemzőiről külön statisztikai adatgyűjtés folyik. Ezek között a gyerekes háztartások szegénységi arányáról¹ a jövedelmi szegénységről is. A 9. ábra a szegénységi arány alakulását mutatja 2010. és 2018. között a gyerekes családok és az országos összesen adatokat tekintve.

9. ábra

Szegénységi arány¹ alakulása a gyermekes családokban (2010-2018)

Forrás: KSH (2018) 2.6.1. Jövedelem-eloszlás, szegénység

¹ Szegénységi arány a jövedelem mediánjának 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező háztartásokban élő

személyek aránya az összes háztartásban élő személyekhez viszonyítva.

Az ábráról látható, hogy az időszak alatt az egygyerekes, kétgyerekes családokat jellemző szegénységi arány számottevően nem tért el az országos szegénységi aránytól. A gyereknevelés ezekben a családokban nem mutatott az átlagosan jellemzőnél nagyobb szegénységi kockázatot.

A nagycsaládosok és az egyedülálló szülők esetében a jövedelmi szegénység kockázata 2010-2013. között kétszer nagyobb volt, mint az egygyerekes vagy kétgyerekes családok között. Ahogyan az ábrán is látható, a nagycsaládosok szegénységének kockázata 2015. és 2018. között harmadára csökkent, a célzott és folyamatosan bővülő családtámogatási rendszer következtében, ami a nagycsaládosoknak adó- és járulékkedvezményeket, természetbeni támogatásokat nyújtott (ingyenes bölcsődei-, óvodai ellátások, tankönyvek, nyári étkeztetés).

Kedvezőtlen tendencia azonban, hogy továbbra is fenn maradt az egyszülős családok közel harmadát (31,5%-át) sújtó relatív jövedelmi szegénység. Magyarországon egyszülős háztartásban 265 ezer gyerek élt 2017-ben.

A gyerekes családok jövedelmi helyzetének alakulásában a gyermekek szegénység csökkentésében továbbra is fontos szerepet játszanak a pénzügyi és természetbeni támogatások. A Központi Statisztikai Hivatal számításai szerint, a gyerekes családok szociális transzferek, család- és gyerekekkel kapcsolatos ellátások nélkül kalkulált szegénységi kockázata, háromszor nagyobb lenne, mint a jelenlegi családtámogatásokkal együtt kalkulált szegénységi arány (2017-ban 13,8%)^[8].

Összegezve: a családtámogatások nagymértékben hozzájárultak a gyerekes családok jövedelmi egyenlőtlenségeinek, szegénységi kockázatainak csökkentéséhez. A gyermek jelenléte a családban a családtámogatások, a gyermekkel kapcsolatos ellátások, következtében egyre kevésbé differenciálja a különböző családtípusokat jellemző szegénységi kockázatok alakulását. A gyermeket nevelő háztartások közül a legrosszabb jövedelmi helyzetben az egyszülős háztartások és a nagycsaládosok voltak, akik egy főre jutó nettó jövedelme nem érte el az országos

átlag kétharmadát sem 2017-ben. A folyamatosan bővülő családpolitikai intézkedések következtében a nagycsaládosok szegénységi kockázata és az országos szegénységi arányszám között 2015-től fokozatosan eltűnt a különbség. Kedvezőtlen tendencia maradt azonban, hogy az egyszülős háztartások közel harmada továbbra is kitett a jövedelmi szegénység kockázatának.

1. MELLÉKLET

Az elemzésnek ebben a részében a négy csoportba sorolt családpolitikai támogatási eszközök változását, legfontosabb elemeit mutatjuk be részletesen. Az eltelt évtized során ezek a támogatási célok folyamatosan további elemekkel bővültek, szerkezetükben is változtak.

Az alábbi négy pillérrel osztottuk a hazai családpolitikai eszközöket:

- a családi- és gyermeknevelési támogatások;
- a gyermekgondozási támogatások;
- a családi adókedvezmények;
- a lakáscélú támogatások.

Családi- és gyermeknevelési támogatások

PÉNZBELI JUTTATÁSOK:

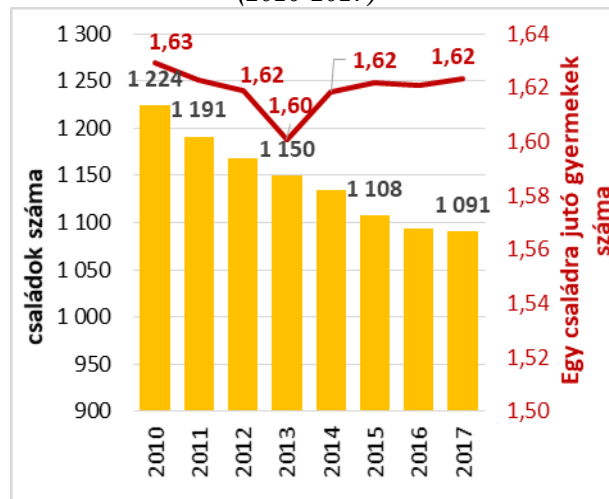
Családi pótlék: 1972-től létező támogatási forma, amely a gyermekek számához, életkorához, tanulói viszonyhoz kötött támogatás. Jelenlegi formájában figyelembe veszi a család jellegét is az egyedülálló szülők gyermekei magasabb támogatásra jogosultak.

A családi pótlék a gyermek neveléséhez, iskoláztatásához nyújt segítséget. A gyermek születésétől kezdődően addig jár, amíg a gyermek köznevelési intézményben tanulmányokat folytat, legfeljebb annak a tanévnek a végéig, amelyben a 20. (sajátos nevelési igényű tanuló esetében a 23.) életévét betölti. Bármelyik szülő igénybe veheti.

A támogatás alanyi jogon jár, mértéke 2008 óta változatlan mértékű. A támogatásban részesülő családok száma, ahogyan ez a 10. ábrán látható 2010 és 2018 között 10,9%-kal, 1224-ről, 1091 családra csökkent, a kedvezményezett gyermekek száma 2,0 millióról (2010) 1,8 millióra csökkent 2017-re. Az igénybevevőket, egy családot jellemző gyermekszám az időszak alatt enyhén csökkent 1,62 gyermekre.

10. ábra

Családi pótlékban részesülő családok száma és az egy családra jutó gyermekek számának változása (2010-2017)

Forrás: KSH 2.9.2 Családok, gyermekek támogatása

Gyermeknevelési támogatás (GYET): három vagy több kiskorút nevelő szülő veheti igénybe, a támogatás a legfiatalabb gyermek 3 éves korától 8 éves koráig jár. A GYET folyósítása mellett az édesanya (vagy gyám, apa) heti 30 órában dolgozhat, a támogatás összege a gyermekek számától függetlenül megegyezik a GYES összegével 28 500 Ft (2018).

Gyermek után járó pótszabadság: mindkét szülő igénybe veheti 1 gyermek után 2 munkanap, 2 gyermek után 4 munkanap, három vagy több gyermek után 7 munkanap jár évente.

Gyermekápolási táppénz: A gyermekápolási táppénz minden munkaviszonyban álló szülőnek a 12 év alatti gyermek betegsége idejére jár, a gyermekápolási táppénz összege a figyelembe vehető jövedelem éves átlagának 60%-a (legalább kétévi biztosítási idő esetén).

Gyermekek Otthongondozási díja (GYOD): A gyermek életkorától függetlenül az a szülő jogosult GYOD támogatásra, aki a súlyos fogyatékoságából vagy tartós betegségéből eredően önellátásra képtelen gyermekéről gondoskodik.

Nagycsaládosok autóvásárlásának támogatása keretében 2019 júliustól, legalább harmadik gyerek

születése esetében a családnak egy hétszemélyes autó árából (maximum annak felét) 2,5 millió Ft-ot átvállal az állam.

Rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény (RGYK): Az egyik legfontosabb, szegény családokat támogató járandóság, amely részben pénzbeli, részben természetbeli ellátásokat, kedvezményeket biztosít.

Kezdetben önkormányzati elbírálás alapján járt a rászorulóknak, majd 1997-től alanyi jogon járó egy főre jutó jövedelemtől függő juttatássá vált. 2006-tól a jogosultságot a gyámhivatalok bírálják el, a rászorultaknak az igényüket évente be kell nyújtaniuk.

Jelenleg rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény abban a családban igényelhető, ahol az egy főre jutó havi jövedelem összege nem haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 145%-át, (2019-ben 41 325 Ft-ot). A kedvezmény különböző természetbeni juttatásokat tartalmaz: évente két alkalommal 6000 Ft jár Erzsébet-utalványt, továbbá ingyenes tankönyveket, iskolai étkezést biztosítanak a tanulóknak.

A támogatottak száma 2018-ban megközelítőleg 400 ezer diák, egyúttal 121 460 család volt. A segélyezettek 43%-a egyedülálló szülő, és mintegy 29%-ot tett ki a három- és többgyermekes családok aránya.

TERMÉSZETBENI ÉS EGYÉB JUTTATÁSOK:

Átvállalt oktatási, képzési költségek:

- ▶ 2012-től ingyenes tankönyvellátás az általános iskola első két osztályában, majd évről évre felmenő rendszerben bővülő ingyenes tankönyvek, jelenleg a 10-12. osztályosok gimnáziumi, szakközépiskolai tankönyvek ingyenes juttatása is biztosított.
- ▶ 2018-tól az első nyelvvizsgát az állam finanszírozza minden 35 év alatti fiatalnak
- ▶ 2018. júliustól a 20 évnél fiatalabbaknak ingyenes a sikeresen teljesített KRESZ-tanfolyam és vizsga, a díjat utólag megtéríti az állam.

Gyermekétkeztetés biztosítása a bölcsődékben, óvodákban, általános- és középiskolákban a települési önkormányzat feladata.

A jogszabályok szerint ingyenes a gyermekétkeztést kell biztosítani:

- ▶ a három vagy több gyermeket nevelő családoknak;
- ▶ a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülőknél;
- ▶ a tartósan beteg, fogyatékos gyermekek családjában, családjában;
- ▶ az alacsony jövedelműeknek, ahol az egy főre jutó nettó jövedelem nem haladja meg a minimálbér nettó összegének 130%-át.

Ennek a törvényben meghatározott önkormányzati feladatnak a szabályszerű ellátását ellenőrizte az Állami Számvevőszék a 2014-2016-os évekre vonatkozóan. A jelentést várhatóan az idén nyáron hozza nyilvánosságra az ÁSZ.

Az intézményi gyermekétkeztetés vonatkozásában a 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (Gyvt.) részletesen meghatározza, hogy azt mely esetekben kell a települési önkormányzatnak biztosítani, mely intézményekben hányszor és milyen típusú étkezést kell nyújtani, továbbá meghatározza azt a személyi kört is, akik ingyenesen vagy kedvezményesen vehetik igénybe a gyermekétkeztetést.

2015. szeptember 1-jétől a Gyvt. módosítása kiterjesztette az ingyenes bölcsődei, óvodai gyermekétkeztetésre való jogosultságot, amely szerint ingyenesen étkeznek:

- ▶ a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermekek;
- ▶ a korábban 50%-os étkezési térítési díj-kedvezményre jogosult gyermekek, vagyis a három vagy több gyermeket nevelő családok gyermekei és a tartósan beteg és fogyatékos gyermekek;
- ▶ a korábbiakban támogatásban nem részesülő, tartósan beteg és fogyatékos gyermeket nevelő családok egészséges gyermekei;
- ▶ továbbá azon egy vagy két gyermeket nevelő szülők gyermekei, ahol a családban az egy főre jutó jövedelem nem haladja meg a kötelező legkisebb munkabér nettó összegének 130%-át.

2016-tól a törvény szerint a szünidei gyermekétkeztetés biztosítása, valamennyi rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű gyermek – országos szinten összesen 208 ezer fő – ingyenes étkeztetésben részesítése minden iskolai szünet, valamint a bölcsődék, óvodák zárva tartása időtartamára eső munkanapokon a települési önkormányzatok kötelezően ellátandó feladatává vált. A szünidei gyermekétkeztetés során a települési önkormányzat kötelezettsége, napi egyszeri meleg ebéd kötelezően biztosítása.

Gyermekgondozási támogatások

Anyasági támogatás: Anyasági támogatásra a szülést követően az édesanya jogosult, ha várandóssága alatt legalább négy alkalommal várandósgondozáson részt vett. (A támogatás egyszeri összege a gyermek születésének időpontjában érvényes öregségi nyugdíj legkisebb összegének 150%-a volt, jelenleg 64.125 forint).

Apa-szabadság: gyermekszületés esetén az apákat 5 munkanap, ikergyermek születése esetén 7 munkanap fizetett pótszabadság illeti meg a szülést követő második hónap végéig.

Babakötvény: életkezdési letéti számla a Magyar Államkincstárnál, amelyen az újszülöttnak biztosított életkezdési támogatási összeg 42 500 Ft, amit a gyermek születését követően automatikusan nyitnak. A letéti számlán elhelyezett további összegek az inflációval megegyező mértékkel kamatoznak. A megtakarításról a 18. életévét betöltött gyermek rendelkezhet. (Babakötvény program 2005-től indult)

Köldökszinór program: 2018-tól a külföldön élő magyar családok is jogosulttá váltak gyermekeik után az anyasági támogatásra és vásárolhatnak babakötvényt

Csecsemőgondozási díj (CSED): a munkavállaló anyákat megillető szülési szabadság, hossza 24 hét. Kétéves biztosítási jogviszonyhoz kötött és a korábbi kereset alapján kiszámított pénzbeli ellátás, amely a csecsemő születése utáni, a szülési szabadság ideje alatti mintegy fél évben magas szinten

kompenzálja az anya kiesett bérét, hiszen a havonta folyósítható összegnek nincsen felső korlátja, összege a megelőző naptári év napi jövedelemének 70%-a.

Gyermekgondozási díj (GYED): Gyermekgondozási díjra jogosult az a biztosított szülő, aki a gyermek születését megelőző két évben biztosított volt. A gyermekgondozási díj legkorábban a csecsemőgondozási díj után folyósítható a gyermek 2 éves koráig az édesanyának.

A gyermekgondozási díj összege legfeljebb havonta a mindenkori minimálbér kétszeresének 70%-a, (2019-ban 180.500 Ft).

Diplomás GYED: 2014-től létező támogatás, a felsőfokú oktatási intézményekben tanuló édesanyáknak nyújtott kedvezmény. Feltétele a legalább két aktív félév a gyermek születése előtt, akit saját háztartásban nevelnek. A diplomás GYED a gyermek 2 éves koráig jár, 2018-tól, (2014-2017 között csak egy évre volt biztosított a támogatás). Az alapképzésben tanulóknak 104 ezer Ft, a mesterszakosoknak 137 ezer Ft juttatás jár havonta.

Gyermekgondozási segély (GYES): Gyermekgondozást segítő ellátás (korábban 1967- 2010 Gyermekgondozási segély, amit minden anya igénybe vehet a gyermeke hároméves koráig alanyi jogon. A segély 2008. óta nem változott, folyósítása alatt a munkahelyén az édesanya felmondási védelem alatt áll. (A GYES havi összege azonos az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegével 2019-ban 28 500 Ft).

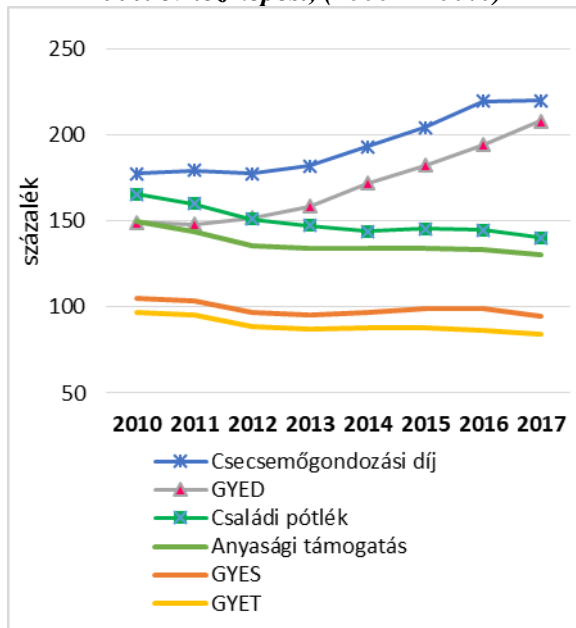
GYED extra: 2014-es bevezetésével, ha újabb gyermek születik a családba, a nagyobbik testvér után járó ellátás továbbra is megilleti a szülőt, nem kell lemondani egyik ellátásról sem, mint korábban.

Nagyszülői GYED: a Családvédelmi Akcióterv részeként 2020-tól a még nem nyugdíjas nagyszülők részére biztosítja a GYED igénybevételének lehetőségét, így a nagyszülők is GYED-re jogosulttá válhatnak. Így a dolgozó szülők helyett vállalják, hogy unokájukat gondozzák, nevelik Egyszerre csak az egyik nagyszülő veheti igénybe a GYED-et, de akár több unoka után is felveheti a juttatást.

A 11. ábra a családoknak, édesanyáknak járó gyermeknevelési, gyermekgondozási ellátások értékének változását mutatja a 2000. évben járó juttatást bázisnak tekintve, a változást százalékban kifejezve.

11. ábra

A családtámogatási ellátások értékének változása 2000. évhez képest, (2000 = 100%)

Forrás: KSH 2.9.2.5. tábla

Látható, hogy a gyermekgondozási támogatások közül a munkajövedelmektől függő juttatások a születés után félévig járó Csecsemőgondozási díj (CSED) és a gyermek kétéves koráig járó GYED értéke növekedett leginkább 2010. és 2017. között, követve a munkabérek változását. A családi pótlékot az időszak alatt többször emelte a Kormány, az alanyi jogon járó anyasági támogatás a minimál nyugdíjhoz kötött, ez is emelkedett a vizsgált időszak alatt. A 2008 óta változatlan a GYES és az ezzel azonos összegű GYET, a háromgyermekes szülőknek a legkisebb gyermek 8 éves koráig járó támogatás.

Családi adókedvezmények

Az adórendszeren keresztüli támogatások rendszere a személyi jövedelemadó rendszer bevezetése (1988) óta alkalmazott családtámogatási eszköz. Napjainkban alkalmazott formájában a támogatás döntő hányadát a családi adókedvezmények teszik ki, a maradékot pedig egyrészt az ún. munkahely-védelmi akcióterv, amely a kisgyermekes édesanyák foglalkoztatását munkavállalói oldalról kívánja ösztönözni, másrészt kisebb mértékű adókedvezmények, így az első házások adókedvezménye; (illetve ide sorolható az illetékmentes öröklés kedvezménye).

Míndezeket együttesen figyelembe véve a családokra fordított adórendszeren keresztüli támogatások összege, a családi kedvezményt igénybe vevők száma évről évre növekszik, megközelíti a családi pótlékban részesülők számát.

Családi adókedvezmény: egy olyan adóalap-kedvezmény, amely adóelőleg levonás formájában a személyi jövedelemadót (SZJA) csökkenti, azoknak a családoknak jár, akik bejelentett munkahellyel rendelkeznek, így nem érinti a KATA-sokat, a GYES-en, vagy GYED-en lévőket.

A családból a kedvezményt igénylő szülőnek erről nyilatkozatot kell kitöltenie, hogy a havi adóelőleg levonásánál a munkáltató ezt figyelembe tudja venni.

A családi adókedvezményt a várandósság 90. napjától már igénybe lehet venni.

Az összevont adóalapot csökkentő családi kedvezmény összege 2019-ben:

- ▶ 1 eltartott esetén 66 670 forint
- ▶ 2 eltartott esetén 133 330 forint
- ▶ 3 vagy több eltartott esetén 220 000 forint

Az **adókedvezmény mértéke** 2019-ben:

- ▶ 1 eltartott esetén havonta 10 000 forint gyermekenként
- ▶ 2 eltartott esetén havonta 20 000 forint gyermekenként (ez 2018-ban 17 500 forint)
- ▶ 3 vagy több eltartott esetén 33 000 forint gyermekenként

A kétgyermekesek családi adókedvezménye 2015 és 2018 között gyermekenként az éves fokozatos emelések következtében havi 10 ezer forintról 20 ezer forintra emelkedett, illetve 2015-től tovább bővült a családi adókedvezményre jogosultjainak köre a (nem édes szülők) nevelőszülők is bevonhatóak a közös családi adóalapba).

A családi adókedvezmény, (az EMMI adatai szerint) megközelítőleg egymillió családnak nyújt segítséget a gyermekneveléshez. **A családi adókedvezményt 2011 és 2017. között mintegy 1572 milliárd forint megtakarítás (azaz adó- és járulékkedvezmény) maradt a gyermeket nevelő családoknál, 130 ezer szülő pedig már semmiféle adót vagy járulékot nem fizet a jövedelme után.**

Családi járulékkedvezmény 2014-ben bevezetett támogatási forma, azoknak a családoknak, családtagoknak segít, akik személyi jövedelemadójukból jövedelmük miatt a családi adókedvezményt nem tudták teljes egészében igénybe venni. Ebben az esetben ezek a munkavállalók járulékkedvezményt vehetnek igénybe, azaz a kedvezmények mértékéig csökkenthetik természetbeni és pénzügyi járulékaikat, nyugdíjjárulékaik összegét, (a munkaerő-piaci járulékot nem lehet csökkenteni).

Munkahelyvédelmi akció: 2013-tól a munkahelyvédelmi akcióterv szerint a szülésről visszatérő anyákat foglalkoztató munkaadók mentesülnek a szociális hozzájárulási adó megfizetésétől két éven át, majd ezt követően még egy évig 50%-os kedvezményt vehettek igénybe.

Első házások adókedvezménye: 2015. január 1-jétől minden olyan házaspár, amely esetében legalább az egyik házastárs első házasságát köti, jogosult az első házások kedvezményére. Ez a kedvezmény 24 hónapig vehető igénybe vehető. (5 ezer Ft/hó adócsökkenés)

Illetékmentes öröklés: Az öröklési illeték alóli mentesség jár 20 millió Ft ingatlan értékig, ez alatt nem kell illetéket fizetni akkor, ha a gyermek vagy a szülő örököl, valamint a családon belüli ajándékozás, öröklés, visszerhes vagyónátruházási illeték szabályainak kedvezőbbé tétele.

Otthonteremtési támogatások

A családpolitika egyik kulcseleme a fiataloknak nyújtott otthonteremtési támogatások rendszere. Az otthonteremtést több formában is támogathatja az állam, az önkormányzatok, a munkahelyek például bérlakásokkal, szolgálati lakásokkal, pénzügyi támogatásokkal, hogy a fiatalok családalapítása, otthonteremtése minél hamarabb megtörténjen és az otthonteremtés terhei lehetőleg minél kisebbek legyenek a kialakuló családoknak.

Évtizedekkel ezelőtt az állami, vállalati lakásértékesítés határozta meg a családpolitika alapját, az életkezdéshez, családalapításhoz az állam által épített lakások kerültek kiutalásra a fiatal családoknak.

A rendszerváltás óta az állam, az önkormányzatok a korábbi módon (állami lakásépítések) nem vállalnak szerepet a fiatal családok lakáskérdésének megoldásában. A gazdasági helyzet függvényében a fiatalok lakásvásárlását kedvezményes hitelekkel, vissza nem térítendő otthonteremtő támogatásokkal ösztönzik. Ebben a támogatási formában is előtérbe helyezik a sok gyereket nevelőknek nyújtott jelentősebb segítséget.

A rendszerváltás után egyik kormány sem kötelezte el magát a korábban a családpolitikában kiemelt szerepet kapott állami lakásépítés, bérlakás-endszer új keretekben történő felélesztésére, megvalósítására. Az otthonteremtési támogatások közül napjainkban Magyarországon hiányzik az állami, önkormányzati bérlakások hálózata, amely lehetőséget adna a megfelelő indulótőkével nem rendelkezőknek az önálló otthonteremtéshez, életkezdéshez, családteremtéshez, gyermekvállaláshoz. A megfelelő szülői háttérrel, támogatással nem rendelkezők az otthonteremtéshez szükséges önerő megteremtéséért is éveket kell, hogy dolgozzanak. (Ez magyarázhatja részben az egyre később történő első gyermekvállalást lásd. 6 ábra).

A kormányzati **Otthonteremtési program** 2012-ben indult el. Célja volt, hogy a legalább két gyermekkel rendelkezők, (vagy második gyermeket vállalók) lakásépítésének és lakásvásárlásának támogatása (meghatározott összeggel), a másik elem a

kedvezményes otthoneremtési kamattámogatott hitelek nyújtása (kamattámogatással), új vagy használt lakás vásárlására, építésére, lakáskorszerűsítésre.

- ▶ A szociálpolitikai kedvezmény kezdete 2012. A kedvezmény új lakás vásárlásához, építéséhez 35 év alatti házaspároknak jár, akik lakástulajdonnal nem rendelkeznek, viszont legalább fél-éves munkaviszonyuk van. A támogatás utólagos finanszírozású, 2 gyerek vállalása esetén vagy gyerekek számától függően. (2 gyermek 1,3 millió Ft, 3 gyermek 2,0 millió Ft; 4 vagy több gyermek 2,5 millió Ft).
- ▶ otthoneremtési kamattámogatás: (2012-től) Kamattámogatott hitel új lakás vásárlásra, építésre, használt lakás vásárlásra, korszerűsítésre 5 év támogatott időszak, kamattámogatás mértéke gyermekek számától függően 30-70% közötti.

Az Otthoneremtési program kedvezményeit **2014-től már kiterjesztették** az egy gyermekkel rendelkezőkre vagy az egy gyermeket vállalkóra is, valamint a vissza nem térítendő lakástámogatások körét a használt lakások vásárlására is.

A korábban már elérhető családokat megcélzó lakhatási támogatás (szocpol) 2015-től lényegesen kibővült, átalakult.

Családi otthoneremtési kedvezmény (CSOK) 2015-től bevezetett támogatás. Célja a lakással még nem rendelkező családok lakásépítésének és lakásvásárlásának támogatása, valamint az otthoneremtési kamattámogatás. Ehhez szükséges feltételek:

- ▶ lakásvásárláshoz saját erő,
- ▶ legalább kétéves munkaviszony,
- ▶ családalapítási szándék, gyermekvállalás,
- ▶ egyik félnek 40 év alattinak kell lennie,
- ▶ a gyermekek megszületésére legfeljebb 10 év áll rendelkezésre,
- ▶ az új ingatlan hasznos alapterülete lakás esetében legalább 60 négyzetméter, ház esetén legalább 90 négyzetméter,

- ▶ a kamattámogatott kölcsön összege legfeljebb 15 millió forint lehet, 3 vagy több gyermek esetén; ennél magasabb hitelösszeg csak a piaci kamattal mellett vehető igénybe.

Meglévő gyermekek után a házastársak mellett élettársak és egyedülálló személyek is igényelhetik. A megelőlegezett kedvezmény fejében előre vállalt gyermek után kizárólag házaspárok igényelhetik.

2017-ben a kedvezmények tovább bővültek, 2018-ban pedig számottevően csökkentek a kérvényezés adminisztrációs terhei. A 2018-tól igénybe vehető vissza nem térítendő állami támogatás 600 ezer és 10 millió Ft között van, amit maximum 15 millió Ft állami kamattámogatású hitel egészíthet ki.

A bevezetéstől eltelt idő alatt a családi otthoneremtési kedvezményt igénylők 63%-a élt a családi otthoneremtési kedvezmény mellé kamattámogatott kölcsön felvételével. Az otthoneremtési támogatást igénylők közül az új lakást vásárlók 57 %-a, a használt lakást vásárlók 67 %-a, a lakásbővítők 24 %-a vett fel kedvezményes kamattámogatott hitelt.

Összességében a (2018. júliusáig) megkötött szerződések 69,7 százaléka vonatkozott már meglévő, 30,3 százaléka pedig előre vállalt gyermekekre.

Jelzáloghitel-elengedésnél a jelzáloghitel-tartozást csökkentik a harmadik vagy további gyermekvállalás esetén 1-1 millió Ft-tal. A 2018-tól bevezetett hiteljövávárast **2019 júliusától** a családvédelmi akcióterv kiterjesztette, így a második gyermeküket váró egygyermekes családok is 1 millió Ft, a harmadik gyermek születése esetén pedig 4 millió forinttal emelik a jóváírt hitelösszeget (a további testvérek születése esetén ezután is 1-1 millió Ft kedvezmény jár a családnak).

Falusi Családi otthoneremtési kedvezmény (falusi CSOK): 2019. év második felében a családvédelmi akcióterv keretében indul, a vidék megtartó erejét erősíteni kívánó kiterjesztett családi otthoneremtési kedvezmény. Azokon az 5 ezer fő alatti településeken lehet élni vele, ahol az elmúlt évtizedben a népességszám csökkenést mutatott. Nemcsak új lakás építésére vagy vásárlására, hanem lakásfelújításra, használt lakásvásárlására és felújítására is igénybe vehető lesz.

Az újlakás-építések további ösztönzése esetében komoly épületenergetikai követelményekkel párosul a támogatás.

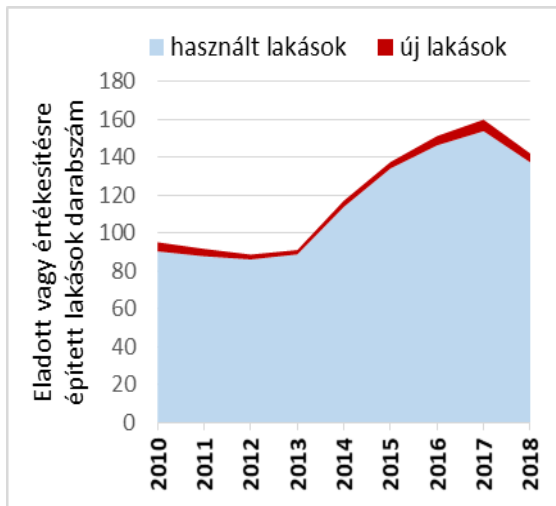
Babaváró támogatás keretében 2019. július 1-től minden házaspár, ahol a feleség 18 és 40 év közötti, maximum 10 millió forint kamatmentes, szabad felhasználású kölcsönt igényelhet a bankfiókokban.

- A hitel törlesztő részlete legfeljebb havi 50 ezer Ft, a futamideje 20 év.
- Amennyiben a házaspár gyermeket vállal, akkor az első gyermek születésekor 3 évig szünetel a kölcsön törlesztése, a második gyermeknél újabb 3 évig nem kell törleszteni, és a fennálló tartozás 30%-a eltörlésre kerül, a harmadik gyermeknél pedig a teljes fennmaradó összeget elengedik.

A 2010-től 2018-ig eladott és értékesítésre épített ingatlanok darabszáma 2014-es 114 ezer darabról, 2015-ben 17,4 %-kal, 134 ezer darabra nőtt, (lásd 12. ábra). Azonban ebből az újjépítésű vagy eladásra épített lakások száma átlagosan csak 3,5 %-a volt [9] és az új ingatlanok aránya a kereslet ellenére nem növekedett az időszak végéig.

12.ábra

Az eladott és az értékesítésre épített lakások számának alakulása 2010-2018 között

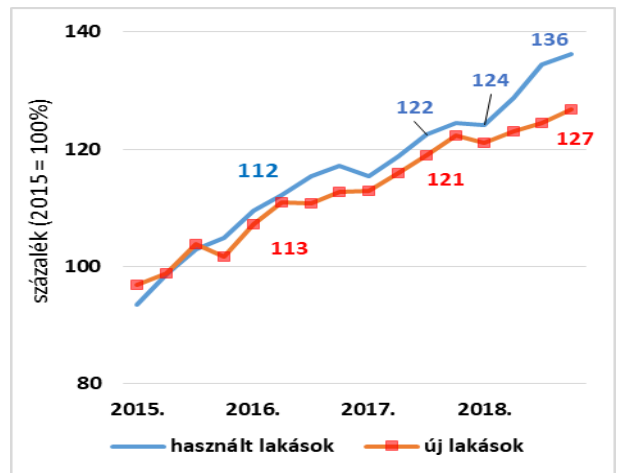
Forrás: KSH lakáspiaci árindex [7]

Az otthonteremtést, lakásvásárlást segítő kormányzati támogatások hatása az ingatlanpiacon kedvezőtlen, nem várt folyamatokkal együtt jelentkezett.

A 2015-ben bevezetett, az új lakások vásárlására igényelhető támogatás az új építésű lakásokban szűkös piacon más megtakarításokkal, befektetni kívánt jövedelmekkel együtt keresleti többlet okozott, ami az ingatlan árakban számottevő emelkedést váltott ki, ezt mutatja a 13. ábra, ahol látható, hogy 2018. év végére az új lakások ára 37%-kal magasabb volt, mint a 2015-ös bázis évben.

13.ábra

A negyedéves lakásárak változása 2015 és 2018 között, országos átlag (2015 = 100%)

Forrás: KSH lakáspiaci árindex [8]

További probléma, hogy a Budapesten eladott kb. 60 ezer új lakásnak csak alig negyede készült el 2018. végéig.

A felhasználni tervezett otthonteremtő támogatások és az egyéb jövedelem-kiáramlások, befektetői szándékok következtében Budapesten és a budapesti agglomerációban nemcsak az új ingatlanok ára, hanem a használt lakások ára is nem várt mértékben emelkedett.

A 2015-ös megközelítőleg 300 ezer Ft/m² ingatlan átlagárak 2018-ra az 500 ezer Ft/m² közelébe emelkedtek, így a Budapesten és annak vonzáskörzetében élők esetében **a támogatási összeg egyre kisebb arányát teszi ki a vásárolni tervezett ingatlanok.**

2. MELLÉKLET

A rendszerváltás óta eltelt három évtized demográfiai tendenciáinak áttekintése is hasznos lehet az elemzésben bemutatott elmúlt évtizedet jellemző folyamatok megértéséhez.

A 14. ábra a szülőképes korú nők (15-49 évesek) számának és az élve születések számának változását mutatja 1990. és 2018. között. Az ábrán. látható, hogy a szülőképes korú nők száma a rendszerváltást követő első évtizedben jelentősen nem változott, 2 millió 500-600 ezer fő között mozgott, enyhén növekedett, majd az évtizedes csúcsát 1997-ben érte el, meghaladta a 2 millió 603 ezer főt. Az ezredfordulót követően azonban az érintett nők száma folyamatosan csökkent, az időszak végére 12,5%-kal közel 321 ezer fővel lett kevesebb, mint a bázis évben 1990-ben volt.

Az újszülöttek számának alakulása ettől eltérő folyamatot mutatott (második tengely). Az élveszületések száma 1990-ről 2000-re közel negyedével, 22,5%-kal esett vissza. Az évente született gyermekek száma 126 ezer főről 98 ezer főre zuhant. Ebben szerepet játszott a rendszerváltást kö-

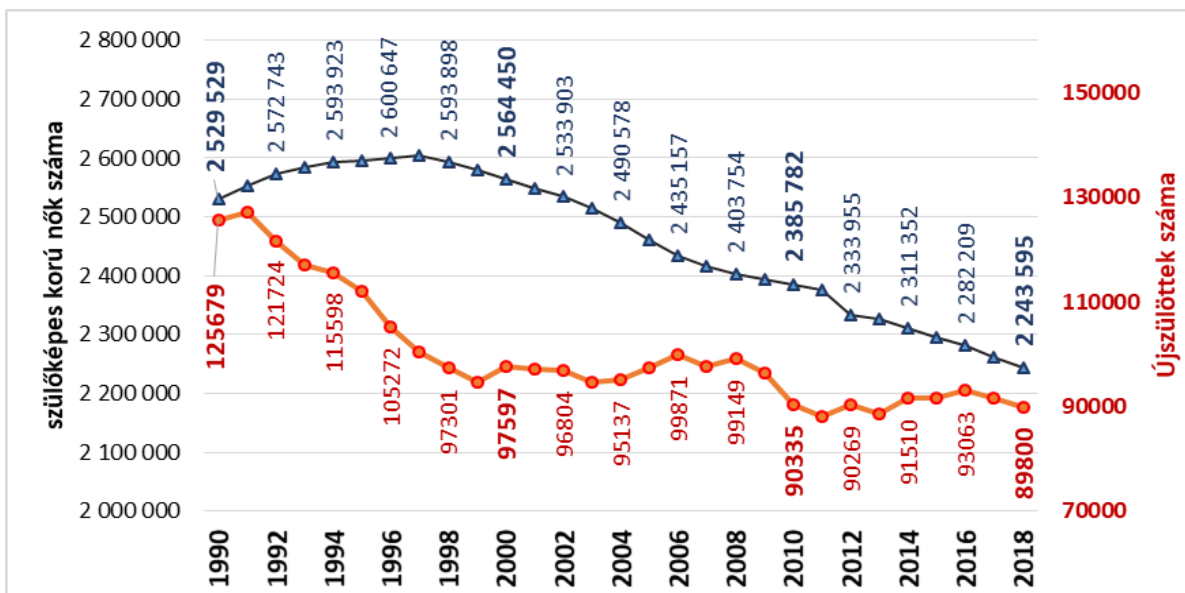
vető gazdasági helyzet bizonytalansága a kiszámíthatatlannak tűnő jövő, privatizáció, munkahelyek, vállalati, falusi bölcsődék, gyermekintézmények megszűnése is. Majd az ezredfordulót követően az újszülöttek számát kisebb ingadozások, lassú csökkenés jellemezte. 2000-ben 98 ezer csecsemő született, 2018-ban ez a szám megközelítőleg 90 ezer fő volt.

A szülőképes korú nők számának 1997 óta tapasztalható folyamatosan csökkenése a születések számának további visszaesését eredményezheti, megfelelő családpolitikai intézkedések, gyermekvállalást, családalapítást ösztönző lépések hiányában. Kedvező tendencia azonban, hogy a 2010-es évhez viszonyítva a 2018-as adatokat a született gyermekek száma csak 0,6%-kal esett vissza, míg a szülőképes korú nők száma az időszak alatt 6%-kal csökkent.

A számítások szerint a szülőképes korú nők és az újszülöttek számának alakulása között közepesen erős korrelációs kapcsolat van, azaz a lehetséges édesanyák korosztályának nagysága meghatározza az újszülöttek számát, de más tényezők is hatnak a gyermekszám alakulására.

14. ábra

A szülőképes korú nők számának és a születések számának változása 1990-2018

Forrás: KSH, Népszámlálás (1990-); Eurostat – Population on 1 January by age, sex

FELHASZNÁLT IRODALOM

1	Világgazdaság: Óriási változások a családpolitikában; 2018.12.15. — https://www.vg.hu/pr/oriasi-valtozasok-a-csaladpolitikaban-1250545/
2	A Nemzeti Együttműködés Programja — kiadva 2010. május 22.
3	Család és Otthon — Emberi Erőforrások Minisztériuma — www.kormany.hu/download/9/fb/20000/csaladesotthon.pdf
4	Magyarország 2014. évi Nemzeti Reform Programja
5	Tatay – Neumenné – Lenthner – Sági: Az otthonteremtési támogatási rendszer értékelése egy kérdőíves vizsgálat tükrében (Polgári Szemle 2017. 1-3 szám)
6	VITAFÓRUM Pénzügyi Szemle 2015. május – Szilas István: Sikeres-e a magyar családpolitika?
7	Makay Zsuzsanna: Családtámogatás, női munkavállalás – Demográfiai portré KSH 2018.
8	KSH: A háztartások életszínvonala, 2017.
9	Lakáspiaci árak, lakásárindex 2018. III. negyedév – Statisztikai Tükör 2019. január

RÖVIDÍTÉS ÉS FOGALOMJEGYZÉK

Anyasági támogatás	Anyasági támogatásra jogosult a szülést követően az a nő, aki terhessége alatt legalább négy alkalommal – koraszülés esetén legalább egyszer terhes gondozáson vett részt; (mértéke többször változott bevezetésekor 1998-ban a gyermek születésének időpontjában érvényes öregségi nyugdíj legkisebb összegének 150%-a volt, jelenleg 85.500 Ft).
Babakötvény	Egyszeri, a Magyar Állam által nyújtott pénzbeli életkezdési támogatás, amely a gyermek születése után automatikusan kerül elhelyezésre a Magyar Államkincstárnál a gyermek nevére megnyitott letéti számlán. Az összeg ezen a letéti számlán kamatozik és gyarapítható, amelyet a hozammal együtt a gyermek a 18. életéve betöltését követően használhat fel a törvényben meghatározott célokra.
Csvt.	2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről
család	Az elemzésben a statisztikában használt fogalom alapján, családnak tekintjük a házasságban, élettársi vagy vérségi, rokoni kapcsolatban együtt élő gyermektelen vagy gyermekkel alkotott közösséget, valamint az egy szülő gyermekkel, gyermekekkel való együtt élését.
családi adóalap-kezdmény	Adórendszeren keresztüli családtámogatás, amely során a magánszemély összevont személyi jövedelemadó adóalapja csökken az eltartottak számától függően a törvényben meghatározott kedvezmény mértékben, az adóelőleg megállapítását megelőzően.
családi járulékkedvezmény	Adórendszeren keresztüli családtámogatás, azon családoknak jár, ahol a személyi jövedelemadóból nem tudják érvényesíteni a családi adóalap-kezdményt. Ezáltal lehetővé téve számukra, hogy azt az általuk fizetett egészségbiztosítási- vagy nyugdíjjárulékából érvényesíthessék.
Családok Otthonteremtési Kedvezménye (CSOK)	Új vagy használt lakás vagy családi ház vásárlására, építésére, illetve bővítésére igényelhető, vissza nem térítendő állami támogatás, amelynek összege a már meglévő és/vagy a vállalt gyermekek számától függ. A támogatás két elemből áll szociálpolitikai kedvezményből
családi pótlék	A gyermek nevelési, iskoláztatási költségeihez az állam havi rendszerességgel járó családi pótlékot nyújt. A családi pótlék havi összege 2008 óta változatlan <ul style="list-style-type: none"> • egygyermekes család esetén 11 700 Ft, • egy gyermeket nevelő egyedülálló esetén 12 700 Ft, • kétgyermekes család esetén gyermekenként 12 700 Ft, • két gyermeket nevelő egyedülálló esetén gyermekenként 13 800 Ft, • három- vagy többgyermekes család esetén gyermekenként 14 900 Ft, • három vagy több gyermeket nevelő egyedülállónál gyermekenként 15 900 Ft
Csecsemő-gondozási díj (CSED)	Biztosítási jogviszonyhoz kötött és a korábbi kereset alapján kiszámított pénzbeli ellátás, amely a csecsemő születése utáni, a szülési szabadság ideje alatti mintegy fél évben magas szinten kompenzálja az anya kiesett bérét, hiszen a havonta folyósítható összegnek nincsen felső korlátja, alapja az előző év naptári napi jövedelem 70%-a.
Diplomás GYED	A felsőoktatásban tanuló (legalább két félévet befejezett) szülő részére megállapítható gyermekgondozási díj, amely a gyermek kétéves koráig folyósítható. (2019-ben az alapképzésben résztvevőknek
GYES	Gyermekgondozási segély (1967-től 2015-ig) megnevezése 2016-tól gyermekgondozást segítő ellátás. Az ellátásra jogosult a szülő, gyám a gyermeket nevelő nagyszülő

	a gyermek 3 éves koráig. (Tartósan beteg vagy súlyosan fogyatékos gyermek esetén a gyermek 10 éves koráig.). A GYES összege 2008-tól változatlan 28.500 Ft/hó.
GYED	Gyermekgondozási díjra jogosult az a biztosított szülő, aki a gyermek születését megelőző két éven belül 365 napon át biztosított volt. A gyermekgondozási díj legkorábban a csecsemőgondozási díj a gyermek 2. életévének betöltéséig jár. A gyermekgondozási díj összege legfeljebb havonta a mindenkori minimálbér kétszeresének 70%-a, 2019-ben 208.600 Ft maximum . (1997. évi LXXXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól 42/A-E. §)
GYED extra	Négy intézkedésből álló csomag összefoglaló elnevezése, amely során lehetővé vált a gyermekgondozási ellátások melletti munkavégzés a gyermek féléves kora után, másik támogatási elem, hogy a testvér születése esetén a gyermekgondozási ellátásokat egyszerre több gyermek után is igénybe lehet venni.
GYET	gyermeknevelési támogatás, ami a három vagy több kiskorút nevelő szülőknek a legfiatalabb gyermek 3-8 éves kora között vehető igénybe. A gyermeknevelési támogatásban részesülő személy kereső tevékenységet napi 4 órát meg nem haladó időtartamban folytathat, vagy időkorlátozás nélkül, ha a munkavégzés otthonában történik. (A gyermekgondozási támogatás havi összege 28.500 Ft/hó – függetlenül a gyermekek számától – azonos az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegével.)
Köldökszinór program	Köldökszinór program során a Magyarország közigazgatási határain kívül élő magyarok számára is elérhetővé vált az anyasági támogatás és a fiatalok életkezdési támogatása a Babakötvény.
rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény	Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre 2006. januártól a gyermek szociális helyzete alapján az jogosult, akinél a jogosultságot a gyámhatóság megállapítja. Feltétel, hogy a gyermek családjában az egy főre jutó jövedelem ne haladja meg a minimál nyugdíj 135%-át. A pénzbeli ellátás havi összege a minimum nyugdíj 22%-a, (6.270 Ft; 2019.). A természetbeni támogatás évente két alkalommal Erzsébet-utalvány formájában iskolakezdési támogatást és novemberi juttatást jelent, ezek mértékéről, összegéről az Országgyűlés a központi költségvetés elfogadásával dönt.
rendszeres gyermekvédelmi támogatás	A rendszeres gyermekvédelmi támogatás 1997. januártól 2005. végéig volt érvényben, felváltotta az önkormányzati rendszeres nevelési segélyt. A támogatásra jogosultak voltak azok a családok, ahol a családi egy főre jutó nettó havi jövedelme nem érte el a minimum nyugdíjat, mértéke a minimál nyugdíj 20%-a volt.
rendszeres nevelési segély	1990 és 1997 között az önkormányzatok által elbírált szociális indokoltság alapján megállapított rendszeres támogatási összeg, gyermeknevelési segély.
szegénységi arány gyermekes háztartásokban	Az egyékes családokban az egy fogyasztási egységre jutó (ekvivalens) jövedelem mediánjának 60%-ánál kevesebb jövedelemmel rendelkező különböző típusú háztartásokban élő személyek az összes azonos típusú háztartásban élő személyekhez viszonyítva.
szülési szabadság	Az anya egybefüggő 24 hetes szülési szabadságra jogosult, ebből két hetet köteles igénybe venni. A munkavállaló gyermeke 3 életévéig a gyermek gondozása céljából fizetés nélküli szabadságra jogosult. (2012. évi I. törvény – a munka törvénykönyvéről, 127-128. §)

ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK

1052 Budapest, Apáczai Csere János utca 10.

Levélcím: 1364 Budapest 4. Pf. 54

Telefon: +36 1 484 9100 Telefax: +36 1 484 9200

www.asz.hu